

SKLENITEV RIMSKO-GOTSKE MIROVNE POGODBE LETA 382

ALENKA CEDILNIK

Sklenitev, vsebina in posledice mirovne pogodbe, ki so jo leta 382 po več kot šestih letih spopadov podpisali v vojno vpleteni Goti in Rimljani, so nam danes zaradi majhnega števila ohranjenih virov, ki bi vprašanje obravnavala, in zaradi njihovega površnega prikaza le deloma poznane. V članku ne bodo predstavljeni vsi problemi, povezani z navedeno tematiko, marveč se bo avtorica podrobneje posvetila predvsem dvema osnovnima vprašanjema: (1) Kako se je rimska stran na podpis dogovora pripravljala? in (2) Kdo bi pri tem lahko sodeloval? Ker zaradi navedenega pomanjkanja potrebnih informacij dokončnih odgovorov na nekatera vprašanja morda nikoli ne bomo mogli poznati, je osnovni namen članka predvsem opozoriti na nekaj možnosti, ki doslej še niso bile podrobneje raziskane. Z namenom, da bi bila izbrana vsebina čim bolj razumljivo prikazana, bodo besedila, ki nam o zastavljenih vprašanjih prinašajo največ pomembnih informacij, v članku predstavljena tudi v slovenskem prevodu. Izbor zajema odlomke del naslednjih poznoantičnih avtorjev 4., 5. in 6. stoletja: cesarju Teodoziju posvečeni (16.) govor govornika in filozofa Temistija (ok. 317–388), istemu cesarju posvečeni govor učitelja retorike Latina Pakata Drepanija (druga polovica 4. stoletja) ter prav tako Teodoziju posvečeni (19.) govor govornika Libanija (314–393), zgodovinsko delo Amijana Marcelina (ok. 333–ok. 400), spis z naslovom *De regno* (*O vladanju*) filozofa Sinezija (ok. 370–ok. 413), delo z naslovom *Historiarum adversus paganos* (*Zgodovina proti poganom*) zgodovinarja Orozija (ok. 375–ok. 418), *Historia nova* (*Nova zgodovina*) zgodovinarja Zosima (ok. 500), kronika Marcelina Komesa (ok. 480–po 534), *Getika* zgodovinarja Jordanesa (ok. 500–ok. 554), delo z naslovom *De bellis* (*Zgodovina vojn*) zgodovinarja Prokopija (ok. 500–ok. 565) ter delo z naslovom *Consularia Constantinopolitana* (seznam rimskih konzulov od leta 509 pr. Kr. do 468 po Kr., ki so mu dodali tudi kratek povzetek najvažnejših dogodkov).

1. NAPAD FRITIGERNU PRIDRUŽENE ALATEJEVE IN SAFRAKSOVE SKUPINE NA ATANARIHA TER NOV VPAD GOTOV, HUNOV IN ALANOV NA RIMSKO OZEMLJE LETA 380

3. oktobra leta 382 je bil po več kot šestih letih bojev med Rimljani in Goti sklenjen

sporazum, ki je na traško-ilirsko področje vsaj za nekaj let prinesel nujno potrební mir.

Odlomek 1:

Antonio et Syagrio

HIS CONSS.

Ipsó anno universa gens Gothorum cum rege suo in Romaniam se tradiderunt die V non. Oct. (2) (*Consularia Constantinopolitana* a. 382.2)

V letu, ko sta bila konzula Antonij in Siagrij:¹ v tem letu se je 3. oktobra celotno ljudstvo Gotov skupaj s svojim kraljem predalo Rimljanom.

Kljub nedvomni pomembnosti dogodka pa virov, ki bi sklenitev dogovora in njegovo vsebino obravnavali, ni veliko in še ti prinašajo tako skope ali pa tako pri-stransko obarvane informacije, da si lahko na njihovi osnovi ustvarimo samo zelo približno podobo tega, kar se je takrat v resnici zgodilo. Največ in na videz najbolj podrobne podatke nam v svojem 16., cesarju Teodoziju posvečenem govoru, prinaša Temistij. Govor, ki nosi naslov Χαριστήριος τῷ αὐτοκράτορι ὑπὲρ τῆς εἰρήνης καὶ τῆς ὑπατείας τοῦ στρατηγοῦ Σατορνίνου (*Zahvalni govor cesarju za mir in za konzulat vojskovodje² Saturnina*), je Temistij javno najverjetneje predstavil v okviru svečanosti, ki so ob nastopu Saturninovega konzulata 1. januarja 383 potekale novemu konzulu in njegovi službi v čast. Čeprav je Temistij večji del govora (zlasti 206d–213b) name-nil prav predstavitvi zaključka vojne z Goti in sklenitvi miru, njegov prikaz dogaja-nja tako očitno izključuje kakršnokoli sodelovanje Zahoda, da podatki, ki nam jih v navedenem govoru prinaša, zagotovo ne morejo biti povsem resnični.

Odlomek 2:

μετὰ γὰρ τὴν ἀδιήγητον τῶν ἐπὶ Ἰστρῷ κακῶν Ἰλιάδα καὶ τῆς ἀτόπου φλογὸς τὴν ἐπιδρομὴν, οὕτω βασιλέως Ῥωμαίων πράγμασιν ἐφειστηκότος, ἀνηρπασμένων μὲν Θρακῶν, ἀνηρπασμένων δὲ Ἰλλυρίων, στρατοπέδων δὲ ὁλοκλήρων ἀφανισθέντων ὥσπερ σκιάς, οὐκ ἀντισχόντων δὲ οὐκ ὁρῶν ἀδιαβάτων, οὐ ποταμῶν ἀπεράτων,

¹ To je bilo leta 382.

² Izraz στρατηγός, ki ga je Temistij uporabil za označitev Saturninove funkcije, v pozni antiki običajno predstavlja grško vzporednico latinskega izraza *magister militum*. Gre za visoko vojaško funkcijo, katere nosilec je bil po svojem položaju enak pretorijanskemu prefektu. Ustrezno slovensko sopomenko Saturninovega položaja bi predstavljal izraz general, ki pa se mi za označevanje vojaških funkcij v antiki ne zdi najbolj ustrezen. Ker je sam izraz strateg v slovenskem jeziku preveč tesno povezan z grško klasično dobo, se v prevodu odločam za zelo nevtralen izraz vojskovodja, čeprav z njim brez podrobnejšega opisa funkcije (npr. vojaški poveljnik za področje Trakije) Saturninovega čina ni mogoče povsem natančno predstaviti.

οὐ δυσχωριῶν ἀδιοδεύτων, ἀλλὰ καὶ συνελθούσης ἐπὶ τοὺς βαρβάρους τὰ τελευταῖα σχεδὸν ἀπάσης γῆς καὶ θαλάττης καὶ περιστάντων αὐτοὺς ἔνθεν καὶ ἔνθεν Κελτῶν, Ἀσσυρίων, Ἀρμενίων, Λιβύων, Ἰβήρων, ὅσοι Ῥωμαίων προβέβληνται ἐξ ἐσχάτων εἰς ἔσχατα γῆς, τούτων ἀπάντων αὐτοὺς περιστάντων τότε ἄριστα πράττειν ἐδόξαμεν ὅτε μὴδὲν προσπεπόνθαμεν χαλεπώτερον.

Ἐπὶ τοσούτοις οὖν προσκρούσασι καὶ τηλικούτοις ἀνατετραμμένων σχεδὸν ἀπάντων τὰς γνώμας καὶ στρατηγῶν καὶ στρατιωτῶν, καὶ σκοποῦντων εἰς ὃ τι τὸ κακὸν τοῦτο ἐκβήσεται, κωλύειν δὲ οὐδενὸς ἐγχειρόντος, καλεῖ μὲν ὁ θεὸς εἰς προστασίαν τὸν μόνον οἷόν τε ἀντισχεῖν τοιοῦτῳ κατακλυσμῷ δυσπραγίας· κηρύττει δὲ Γρατιανὸς τὴν ἄνωθεν ψῆφον· δέχεται δὲ γῇ καὶ θάλασσα τὴν ἀνάρρησιν ἀντὶ ἀγαθῶν ἐλπίδων καὶ ἀγαθῶν οἰωνισμάτων. κατασχὼν δὲ τὰς ἡνίας καὶ ὥσπερ οἱ σοφώτατοι τῶν ἡνιόχων πρῶτον ἀποπειράσας τῶν ἵππων, ὅπως αὐτῷ ῥώμης ἔχουσι καὶ προθυμίας, ἐθάρρησε πρῶτος εἰς νοῦν ἐμβαλέσθαι μὴ κεῖσθαι Ῥωμαίοις τὴν δύναμιν τανῦν ἐν σιδήρῳ μὴδὲ ἐν θώραξιν καὶ ἀσπίσιν, μὴδὲ ἐν σώμασιν ἀναριθμήτοις, ἀλλὰ δεῖν γὰρ ἐτέρας δυνάμεως καὶ παρασκευῆς, ἢ τοῖς κατὰ νοῦν τοῦ θεοῦ βασιλεύουσιν ἐκεῖθεν ἀποφητὶ παραγίνεται, καὶ πάντα μὲν ἔθνη χειροῦται, πάντα δὲ ἡμέρα καθίστησιν ἐξ ἀγρίων, εἵκει δὲ αὐτῇ μόνῃ καὶ ὅπλα καὶ τόξα καὶ ἵπποι καὶ αὐθάδεια Σκυθικῇ καὶ τόλμῃ Ἀλανῶν καὶ ἀπόνοια Μασσαγετῶν ... (Temistij, *Or.* 16.206d–207c)

Kajti po nepopisni Iliadi zla ob Istru in po divjanju pošastnega ognja, ko kralj še ni bil postavljen na čelo države Rimljanov, ko je bila opustošena Trakija, ko je bil opustošen Ilirik, ko so se cele vojske kot senca izgubile v nič, ko niso predstavljale prepreke niti nedostopne gore niti neprehodne reke niti pusta in odljudna zemlja, nazadnje pa sta se barbarom pridružila tudi skoraj celotna zemlja in morje, z ene in z druge strani so jih obdali³ Kelti, Asirci, Armenci, Libijci in Iberci, vsi, kolikor jih od enega do drugega konca zemlje stoji nasproti Rimljanom, in medtem ko so jih ti z vseh strani obdali, smo menili, da imamo veliko srečo, ker nismo utrpeli ničesar hujšega.

Potem ko so ob tako velikih in strašnih nesrečah tako vojaki kot vojskovodje izgubili skoraj sleherni upanje in so napeto čakali, kaj bo izšlo iz tega zla, ki ga nihče ni skušal zaustaviti, je Bog poklical za vodjo edinega, ki je bil sposoben upreti se tolikšni poplavi nesreče. Gracijan je bil glasnik nebeškega izbora. Zemlja in morje pa sta namesto upanja na dobro in ugodnih znamenj sprejela oznanilo. Ko pa je prijel za vajeti in kakor najbolj spretni med vozniki najprej preizkusil,

³ V grškem originalu je stavek na tem mestu nekoliko nejasen, saj se na osnovi glagola περιίστημι ne da povsem jasno razbrati, ali so v odlomku navedena ljudstva (Kelti, Asirci – z izrazom so mišljeni Perzijci –, Armenci, Libijci in Iberci) stopila na stran Rimljanov ali se pridružila njihovi sovražnikom. Sama se v prevodu tako kot P. Heather in D. Moncur odločam za drugo možnost. Argumente za takšno razumevanje grškega besedila navajata Heather in Moncur, *Politics, Philosophy*, 274, op. 227.

koliko moči in srčnosti mu nudijo konji, je imel kot prvi dovolj poguma za spoznanje, da moč Rimljanov zdaj ne leži v orožju, oklepih in ščitih niti v brezštevilni vojski, marveč jim je potrebna drugačna spretnost in oprava, ki jo tiho od Boga prejmejo tisti, katerih vladanje je usklajeno z božjo voljo, in si podvrže vsa ljudstva, vse surovo spremeni v krotko in je edina, ki se ji uklonijo orožje, puščice, konji in predrzna prevzetnost Skitov, neustrašnost Alanov ter divja blaznost Masagetov.

Po uvodnem pisanju, v katerem nas Temistij na kratko seznani s potekom vojne proti Gotom še pred Teodozijevim imenovanjem in nam pove, zakaj je bil Teodozij imenovan za novega cesarja, Temistij s prisposodobno izkušenega voznika vprege, ki poprime za vajeti, da bi presodil kakovost vpreženih konj, skoraj povsem preskoči Teodozijeva prizadevanja za vojaško razrešitev spora z Goti in pozornost poslušalcev takoj usmeri v odločitev novega cesarja, da sovražnosti razreši po mirni poti. Do tega spoznanja naj bi Teodozij, kakor poroča Temistij, kot vladar, ki je dovolj drzen, da si upa uveljaviti še nepreizkušene novosti, prišel povsem sam, saj naj drugi za tako smela razmišljanja in sklepe ne bi imeli dovolj potrebnega poguma. Čeprav je Temistijevo pisanje na tem mestu ne le zaradi pomanjkanja virov, marveč tudi zaradi same vsebine napisanega danes zelo težko preverljivo in verjetno nikoli ne bomo mogli zanesljivo vedeti, kje, v Teodozijevem ali Gracijanovem taboru, se je misel o sklenitvi miru brez predhodno izbojevane zmage prva utrnila, bi bilo na osnovi ohranjenega gradiva morda vendarle mogoče dognati, kateri izmed obeh cesarjev je bil v prizadevanjih za uveljavitev mirovne ideje dejavnejši in je pri pogajanjih za sklenitev končnega dogovora z Goti igral pomembnejšo vlogo. Da pa bi na zastavljeno vprašanje lahko čim bolj verodostojno odgovorili, bomo morali najprej podrobno preučiti še dvojje vprašanje: kako se je rimska stran pripravljala na mirovna pogajanja in kako sta si obe polovici cesarstva razdelili delež bremena, ki so ga predstavljali v skladu z mirovnim dogovorom na rimsko ozemlje naseljeni Fritigernovi Tervingi in pripadniki trietnične skupine Grevtungov, Hunov in Alanov pod Alatejevim in Safraksovim vodstvom.

Za morda nekoliko boljše razumevanje tega, kar bi se v odnosu med Rimljani in Goti glede možnih prizadevanj za mirno končanje sovražnosti lahko godilo, še preden so leta 382 med seboj sklenili mirovni dogovor, si najprej pogledajmo, kdaj bi se med Rimljani in Goti lahko začela prva resnejša pogajanja.

Odlomek 3:

Θεοδοσίου τοίνυν ὄντος ἐν τούτοις, Γρατιανὸς ὁ βασιλεὺς ἐκπέμπει τοῖς κατὰ τὸ Ἰλλυριῶν κλίμα στρατιωτικοῖς τάγμασι στρατηγὸν Βιταλιανόν, ἄνδρα πεπονηκόσι τοῖς πράγμασι κατ' οὐδὲν ἀρκέσαι δυνάμενον. Τούτου δὲ ἡγουμένου δύο μοῖραι τῶν ὑπὲρ τὸν Ῥῆνον Γερμανικῶν ἐθνῶν, ἥ μὲν ἡγεμόνι Φριτιγέρνω χρωμένη, ἥ δὲ ὑπὸ Ἀλλόθεον καὶ Σάφρακα τεταγμένη, τοῖς Κελτικοῖς ἔθνεσιν ἐπικείμεναι κατέστησαν

εις ανάγκην τὸν βασιλέα Γρατιανὸν ἐνδοῦναι σφίσιν, ἀπολιπούσαις τὰ ἐν Κελτοῖς, διὰ τοῦ Ἰστρου Παιονίαν καὶ τὴν ἄνω Μυσίαν καταλαβεῖν· ἦν γὰρ αὐτῷ λόγος τε καὶ σπουδὴ τέως ἀπαλλαγῆναι τῆς συνεχοῦς τούτων ἐφόδου. Διαπλεύσαντες οὖν ἐπὶ τούτοις τὸν Ἰστρον, διανοούμενοι τε διὰ Παιονίας ἐπὶ τὴν Ἥπειρον διαβῆναι, περαιωθῆναι δὲ τὸν Ἀχελῷον καὶ ταῖς Ἑλληνικαῖς πόλεσιν ἐπιθέσθαι, τροφὰς πορίσασθαι ᾤθησαν πρότερον, Ἀθανάριχόν <τε> παντὸς τοῦ βασιλείου τῶν Σκυθῶν ἄρχοντα γένους ἐκποδὼν ποιήσασθαι πρὸς τὸ μηδένα κατὰ νότου τὸν κωλύσονται τὴν αὐτῶν ἐπιχείρησιν ἔχειν. Ἐπιθέμενοι τοίνυν αὐτῷ σὺν οὐδενὶ πόνῳ τῶν τόπων ἐν οἷς ἦν ἀπανέστησαν· ὃ δὲ ὡς Θεοδοσίον ἔδραμεν ἀρτίως ἀπαλλαγέντα νόσου τὸν βίον αὐτῷ καταστησάσης εἰς ἀμφίβολον· ὃ δὲ φιλοφρόνως μετὰ τῶν σὺν αὐτῷ βαρβάρων ἐδέξατο, πόρρω που τῆς Κωνσταντινουπόλεως προελθὼν, καὶ παραχρῆμα τελευτήσαντα ταφῇ βασιλικῇ περιέστειλε. Τοσαύτη δὲ ἦν ἡ περὶ τὴν ταφὴν πολυτέλεια ὥστε τοὺς βαρβάρους ἅπαντας καταπλαγέντας τῇ ταύτης ὑπερβολῇ, τοὺς μὲν Σκύθας ἐπανελθεῖν οἶκαδε καὶ μηκέτι Ῥωμαίοις παρενοχλεῖν, τὴν εὐγνωμοσύνην τοῦ βασιλέως θαυμάσαντας, ὅσοι δὲ ἅμα τῷ τελευτήσαντι παρεγένοντο, τῇ τῆς ὄχθης φυλακῇ προσεγκαρτερήσαντας ἐπὶ πολὺ κωλύσαι τὰς κατὰ Ῥωμαίων ἐφόδους· ἐν ταύτῃ δὲ καὶ ἄλλα προσεγίνετο τῷ Θεοδοσίῳ τύχης πλεονεκτήματα. Σκύρους γὰρ καὶ Καρποδάκας Οὐννοὶς ἀναμεμιγμένους ἡμύνετο, καὶ ἐλαττωθέντας τῇ μάχῃ περαιωθῆναι τὸν Ἰστρον καὶ τὰ οἰκεῖα καταλαβεῖν συνηνάγκασεν· ἐκ τούτου τοιγαροῦν ἀναθαρρῆσαι τοὺς στρατιώτας συνέβη, καὶ ἔδοξε πῶς βραχὺ γοῦν ἐκ τῶν προλαβόντων δυστυχημάτων ἀνενεγκεῖν, ἀνέναι τε καὶ γεωργοῖς τὴν τῆς γῆς ἐπιμέλειαν καὶ ὑποζυγίοις καὶ θρέμμασι νομῆν ἄφοβον. (Zosim 4.34)

Medtem ko se je Teodozij posvečal temu, je cesar Gracijan vojaškim enotam na področju Ilirika poslal poveljnika Vitalijana, moža, ki nikakor ni bil kos težki situaciji. V času njegovega poveljevanja sta dve skupini preko Rena živečih germanskih ljudstev, eno je vodil Fritigern, medtem ko sta drugi poveljevala Alotej in Safrak, napadli galske province in cesarja Gracijana prisilili k pristanku, da lahko, ko zapustita galsko področje, preideta Ister ter zasedeta Panonijo in Zgornjo Mezijo. Njegov namen in prizadevanje sta bila namreč usmerjena v to, da za nekaj časa odvrne njune nenehne vpade. Ko sta torej pod temi pogoji prešli Ister, sta se namenili preko Panonije prodreti v Epir, se prepeljati čez Ahelaj in napasti grška mesta. Še prej pa sta se hoteli oskrbeti z živežem in spraviti s poti Atanariha, poglavarja celotnega kraljevskega rodu Skitov, kajti za hrbtno nista hoteli imeti nikogar, ki bi ju pri njunem načrtu lahko oviral. Zato sta ga napadli in ga brez težav pregnali iz krajev, kjer se je zadrževal. Atanarih je pohitel k Teodoziju, ki je ravno ozdravel od življenjsko nevarne bolezni. Slednji je Atanariha skupaj s spremljajočimi ga barbari prijazno sprejel, mu šel celo daleč iz Konstantinopla naproti, ko pa je nato nenadoma umrl, mu je pripravil kraljevski pogreb. Pogreb je spremljal tolikšen sijaj, da so bili vsi barbari povsem prevzeti nad tako sijajnim razkošjem.

Medtem ko so se Skiti pod vplivom tega dogodka vrnili domov in zaradi spoštovanja, ki so ga čutili do cesarjeve dobrosrčnosti, Rimljanov niso več nadlegovali, so tisti, ki so umrlega spremljali, prevzeli varovanje rečnega obrežja in napadom na rimsko ozemlje za dolgo časa zaprli pot. V istem času pa se je Teodoziju tudi drugje nasmehnila sreča. Odvrnil je namreč napad Skirov in Karpodačanov, ki so se pridružili Hunom, ter jih, potem ko jih je v spopadu premagal, prisilil, da so prešli Ister in se vrnili domov. Ta uspeh je vojake navdal z novim pogumom in po vrsti minulih nesreč se je zazdelo, da se bodo (razmere) nekoliko izboljšale, da bodo kmetje znova obdelovali zemljo, vprežna živina in ostale živali pa se bodo brez strahu pasle.

Zosim je edini danes znani vir, ki poroča o napadu Gotov, Hunov in Alanov na Atanariha in njegovo skupino Tervingov. A čeprav njegovo poročilo o takratnem dogajanju v predstavljenem odlomku vsebuje nekaj povsem nesmiselnih napak, podatek, da so Goti, Huni in Alani Atanariha skupaj napadli, morda vendarle ne odstopa povsem od resnice. Precej podobno zgodbo si namreč lahko preberemo tudi pri Amijanu Marcelinu, ki navaja, da se je Atanarih pred svojo smrtjo zaradi nevarnosti, ki mu je pretila s strani njegovih lastnih ljudi, zatekel v Konstantinopol.

Odlomek 4:

Hocque composito, et acceptis obsidibus, Valens Constantinopolim redit, ubi postea Athanaricus proximorum factione genitalibus terris expulsus, fatali sorte decessit et ambitiosis exsequiis ritu sepultus est nostro. (Amijan Marcelin 27.5.10)

Ko je bilo to sklenjeno⁴ in so prevzeli talce, se je Valens vrnil v Konstantinopol, kjer je Atanarih, potem ko ga je z rodne zemlje pregnala skupina njegovih lastnih ljudi, kasneje naravne smrti umrl in je bil v skladu z našimi običaji pokopan z veličastnimi pogrebnimi slovesnostmi.

Bi bilo mogoče, da obe poročili, ko govorita o vzrokih za Atanarihov umik na rimsko ozemlje, pripovedujeta o istih stvareh? Bi se lahko za Amijanovo *factio proximorum* skrivali Zosimovi Fritigernovi Tervingi ter pripadniki trietnične skupine Grevtungov, Hunov in Alanov? Slednjih sicer ne bi mogli označiti za Atanarihove ljudi, bi pa to prav lahko bili Tervingi Fritigernove skupine, saj so se ti šele leta 376, ko so prešli na rimsko ozemlje, ločili od Gotov (Tervingov), ki jih je vodil Atanarih in so se pred Huni raje umaknili na področje Karpatov,⁵ kakor da bi za pomoč prosili Rimljane. Odločitev za in proti umiku na rimsko ozemlje pa ni bila edina razlika, ki

⁴ Gre za mirovno pogodbo, ki jo je Valens leta 369 sklenil z Atanarihom.

⁵ Amm. 31.4.13 (*Caucalandiensis locus*). Da gre v primeru pri Amijanu Marcelinu navedenega kraja za področje Karpatov gl. Demandt, *Die Spätantike*, 150; Wolfram, *Die Goten*, 102.

je ločevala obe skupini Tervingov. Medtem ko so Atanarihovi Goti še naprej ostali pogani, so pripadniki Alavivove in Fritigernove skupine vsaj formalno sprejeli krščansko vero. Prav zaradi nje naj bi jim Rimljani v upanju, da bodo naseljeni Goti kot vir novih vojakov okrepili njihove bojne vrste, dovolili prestop na svoje ozemlje.⁶ Morda naj bi bil med Fritigernom in Valensom sklenjen celo poseben dogovor, s katerim se je prvi obvezal, da bo rimski strani v boju proti Atanarihovim Gotom nudil potrebno pomoč.⁷ Vendar je adrianopelski poraz ne glede na resničnost navedene domneve učinke morebitnega sporazuma izničil, še preden bi se Valens lahko zares okoristil z njegovimi rezultati.

Bi se lahko ob Valensovem neuspehu Teodozij odločil za nekoliko spremenjeno obliko iste taktike? Mar ne bi bilo tudi glede na običajen rimski pristop, po katerem so Rimljani z nudenjem podpore izbrancem uravnavali ravnotežje moči med svojimi sosedi, zelo mogoče, da bi si Teodozij poskušal pridobiti podporo tiste skupine, za katero bi presodil, da bi mu lahko v obstoječi vojni situaciji v prizadevanjih za končno zmago najbolj učinkovito pomagala? To pa bi bil v razmerah, ki so sledile porazu v bitki pri Adrianoplu tudi, če sporazuma med Fritigernom in Valensom nikoli ne bi bilo, najverjetneje lahko samo še Atanarih, ki je bil za rimsko državo po njenem nedavnem porazu dosti manj nevaren kot adrianopelski zmagovalec.⁸ Kaj ne bi bilo torej zelo verjetno, da bi Teodozij ob svojem imenovanju ali pa vsaj potem, ko bi postalo jasno, da Fritigernove skupine Tervingov ter pridruženih jim Grevtungov, Hunov in Alanov ne bo mogoče tako zlahka premagati, še preden bi ti pomladi leta 380 Rimljane znova vsi skupaj napadli, poskušal navezati stike z Atanarihom, ki ga na Rimljane ni vezal le leta 369 sklenjeni dogovor s Teodozijevim predhodnikom Valensom,⁹ temveč so, kot se zdi, dogovore z Rimljani že pred njim sklepali tudi njegovi sorodniki. Čeprav se namreč ne da povsem nedvoumno dokazati, vendarle obstaja precej velika možnost, da bi bil Ariarih, ki je leta 332 s cesarjem Konstantinom sklenil gotsko-rimski mirovni dogovor, Atanarihov ded, njegov domnevni sin Aorih, ki je bil ob tej priložnosti kot talec poslan na rimsko stran in so mu v Konstantinoplu kot izraz spoštovanja postavili kip,¹⁰ pa Atanarihov oče.¹¹

A tudi brez morebitne družinske 'povezanosti' z Rimljani bi bil lahko Atanarih

⁶ O pogoju rimske strani, da se lahko na ozemlju rimskega cesarstva naselijo samo Tervingi, ki sprejemajo krščansko vero, gl. Wolfram, *Die Goten*, 125.

⁷ Do prvih kontaktov med Fritigernom in Valensom bi lahko prišlo že v letih 367 in 369. Glede možnosti sklenitve dogovora med obema voditeljema gl. Wolfram, *Die Goten*, 79, 81 in 126.

⁸ Na možnost, da bi med Atanarihom in Teodozijem prišlo do sodelovanja, opozarja tudi Wolfram, ki kot pobudnika možnega sodelovanja predstavlja Atanariha; gl. Wolfram, *Die Goten*, 139.

⁹ O sklenitvi miru med Atanarihom in Valensom gl. Kulikowski, *Rome's Gothic Wars*, 116–17.

¹⁰ Da je cesar Konstantin Atanarihovemu očetu kot izraz spoštovanja v Konstantinoplu postavil kip, poroča Temistij (Or. 15.191a). O postavitvi kipa in njegovem pomenu gl. tudi Wolfram, »Gotische Studien I,« 3–4.

¹¹ Gl. Wolfram, »Gotische Studien I,« 11; Wolfram, *Die Goten*, 44.

v obstoječih razmerah za Teodozija in Gracijana zelo uporaben partner. Po porazu, ki so ga Atanarihovi Goti doživeli v spopadu s Huni in po odhodu Alavivove in Fritigernove skupine, ki je temu porazu sledil,¹² je Atanarih sicer še vedno imel dovolj borcev, da je z njimi pregnal Sarmate s področja Karpatov, kjer se je s svojimi Goti po porazu s Huni naselil,¹³ vendar je doživeti poraz, umik s področja, ki so ga Tervingi pred tem poseljevali, in odhod velikega dela prej priključenih mu gotskih vojščakov zagotovo zelo oslabil njegovo nekdanjo moč in prestiž. Funkcija sodnika Tervingov (*kindins*),¹⁴ ki je dajala Atanarihu najvišjo oblast nad vsemi Tervingi in jo je Atanarih kot verjetno že tretji v svoji družini pred tem opravljal, se po teh dogodkih ne omenja več in je najverjetneje nikoli več niso obnovili.¹⁵ Bi si Atanarih ne mogel poiskati novih zaveznikov, da bi si skupaj z njimi olajšal razmere, ko so ga z ene strani ogrožali Huni, z druge strani pa bi lahko še zveste mu Tervinge vabil adrianopelski uspeh Alavivove in Fritigernove skupine, da bi se zmagovitima voditeljema pridružili, tudi če si jih sama ne bi poskušala načrtno pridobiti in si ne bi skrivaj prizadevala, da bi povsem uničila Atanarihovo oblast? Mar ne bi bilo tedaj zelo verjetno, da bi se v takšnih razmerah Atanarih in Teodozij, ki sta, kot se zdi, imela skupnega sovražnika Fritigerna, med seboj povezala in se mu z združenimi močmi postavila nasproti? Čeprav v ohranjenih virih za navedeno zvezo nimamo nobenega nedvomnega dokaza, se vseeno zdi, da ni razloga, ki bi mogel takšno sodelovanje kakorkoli zavrniti. Ne le da v prid takšni zvezi govori sorodnost Atanarihovih in Teodozijevih interesov, marveč tudi podatki, ki jih o Atanarihu v času po bitki pri Adrianoplu v virih dobimo, možnosti obstoja navedenega sodelovanja nikakor ne izključujejo.

Prvi podatek, ki ga o Atanarihu iz časa po 8. avgustu 378 imamo, je Zosimovo poročilo o skupnem gotsko-hunsko-alanskem napadu nanj.¹⁶ Poročilo je zelo kratko, saj v grškem originalu obsega le del sicer v resnici nekoliko dolgega stavka, pa vendar prinaša o vprašanju, ki si ga na tem mestu zastavljamo, zelo zanimive informacije. Fritigernovi Goti ter pripadniki pridružene jim trietnične skupine Grevtungov, Hunov in Alanov pod Alatejevim in Safraksovim vodstvom naj bi še pred svojim vpadom na področje Makedonije, Tesalije in Epira Atanariha napadli, da bi mu s tem dejanjem vzeli možnost sovražnega posega in si tako, še preden bi sami vpadli na rimsko področje, zavarovali hrbet. Kdaj natanko bi do njihovega napada lahko prišlo, se na osnovi ohranjenih virov ne da povsem natančno razbrati. Čeprav ga Zosim postavlja pred načrtovani vpad na rimsko ozemlje, smo lahko skoraj povsem prepričani, da temu ni bilo čisto tako. Goti, Huni in Alani Atanariha namreč zagotovo

¹² Amm. 31.3.4–8.

¹³ Amm. 31.4.13.

¹⁴ O funkciji, ki jo je Atanarih kot *kindins* Tervingov opravljal, gl. Wolfram, *Die Goten*, 103–104; Wolfram, »Gotische Studien I,« 12–22.

¹⁵ Wolfram, »Gotische Studien I,« 10.

¹⁶ Zos. 4.34.3; gl. tudi zgoraj, *Odlomek* 3.

niso vsi skupaj napadli, saj bi si s tem tudi v primeru zmage zelo otežili načrtovani napad na Rimljane, ki bi prav gotovo izrabili vse možnosti, da bi njihovi vrnitvi preko Donave zaprli sleherno pot. Ker o obravnavanem gotsko-hunsko-alanskem obrambnem manevru v drugih virih nimamo nobenih podatkov, je seveda vsako razmišljanje o njem zgolj domneva, povezana z veliko mero negotovosti in možnostjo, da niti v eni točki ne drži, saj bi bilo seveda povsem mogoče, da Fritigernovi Goti skupaj s pridruženimi jim Grevtungi, Huni in Alani Atanariha leta 380 sploh niso napadli. Če pa vendarle predpostavimo, da Zosimov podatek drži in je do napada na Atanariha v resnici prišlo, potem se zdi, da bi bil v povezavi z informacijami, ki nam jih sporočajo tudi drugi viri, najbolj verjeten v nadaljevanju predstavljeni scenarij.

Podatek, da so Fritigernovi Goti ter pripadniki trietnične skupine s področja Trakije, kjer so se takrat zadrževali, leta 380 Rimljane znova napadli, nam poleg Zosima prinaša tudi Jordanes.

Odlomek 5:

Sed Theodosio princepe pene tunc usque ad disperationem egrotanti datur iterum Gothis audacia divisoque exercitu Fritigernus ad Thessaliam praedandam, Epiros et Achaiam digressus est, Alatheus vero et Safrac cum residuis copiis Pannoniam petierunt. Quod cum Gratianus imperator, qui tunc a Roma in Gallis ob incur-sione Vandalorum recesserat, conperisset, quia Theodosio fatali desperatione succumbente Gothi maius saevirent, mox ad eos collecto venit exercitu, nec tamen fretus in armis, sed gratia eos muneribusque victurus, pacemque, victualia illis concedens, cum ipsis inito foedere fecit. (Jordanes, *Getica* 27.140–41)

Toda ker je bil cesar Teodozij tedaj tako rekoč na smrt bolan,¹⁷ je Gotom znova zrasel pogum. Razdelili so vojsko in Fritigern je odšel plenit Tesalijo, Epir in Ahajo, Alatej in Safrak pa sta s preostalimi četami šla nad Panonijo. Ko je cesar Gracijan, ki se je tedaj zaradi vpada Vandalov premaknil iz Rima v Galijo, to izvedel, je zato, ker so spričo Teodozijeve hude bolezni Goti še bolj divjali, takoj zbral vojsko in prišel do njih. Vendar se ni zanašal na orožje, temveč jih je hotel pridobiti z milostjo in darili, ponudil jim je živila, sklenil z njimi pogodbo in vzpostavil mir.¹⁸

Jordanes sicer ne poroča, da bi Fritigernovi Goti skupaj s pridruženimi zavezniki Atanariha napadli, zato pa si pri njem takoj za navedenim odlomkom lahko preberemo, da si je Teodozij s podarjenimi darili pridobil Atanarihovo sodelovanje.

¹⁷ Jordanesov podatek je na tem mestu napačen, saj je Teodozij hudo zbolel šele jeseni leta 380, ko so Fritigernovi Goti ter Grevtungi, Huni in Alani že izpeljali svoj napad.

¹⁸ Prevod J. K. in A. C.

Odlomek 6:

Ubi vero post haec Theodosius convaluit imperator repperitque cum Gothis et Romanis Gratiano imperatore pepigisse quod ipse optaverat, admodum grato animo ferens et ipse in hac pace consensit, Aithanaricoque rege, qui tunc Fritigerno successerat, datis sibi muneribus sociavit moribusque suis benignissimis ad se eum in Constantinopolim accedere invitavit. Qui omnino libenter adquiescens regia urbe ingressus est miransque: »En,« inquit, »cerno, quod saepe incredulus audiebam,« famam videlicet tantae urbis; et huc illuc oculos volvens nunc situm urbis commeatuque navium, nunc moenia clara prospectans miratur, populosque diversarum gentium quasi fonte in uno e diversis partibus scaturiente unda, sic quoque milite ordinato aspiciens: »Deus,« inquit, »sine dubio terrenus est imperator et quisquis adversus eum manu moverit, ipse sui sanguinis reus existit.« In tali ergo admiratione maioreque a principe honore suffultus paucis mensibus interiectis ab hac luce migravit. Quem princeps affectionis gratia pene plus mortuum quam vivum honorans dignae tradidit sepulturae, ipse quoque in exequiis feretro eius praeiens. Defuncto ergo Aithanarico cunctus eius exercitus in servitio Theodosii imperatoris perdurans Romano se imperio subdens cum milite velut unum corpus effecit militiaque illa dudum sub Constantino principe foederatorum renovata et ipsi dicti sunt foederati. (Jordanes, *Getica* 28.142–45)

Ko je po teh dogodkih cesar Teodozij ozdravel in izvedel, da je cesar Gracijan sklenil dogovor med Goti in Rimljani, ki si ga je on sam želel, je pokazal neizmerno hvaležnost in se tudi sam pridružil miru. Potem ko ga je bogato obdaroval, si je pridobil kralja Atanarika, ki je tedaj nasledil Fritigerna, in ga v skladu s svojim dobrodušnim značajem povabil, naj se mu pridruži v Konstantinoplu. Ta je rade volje pristal, vstopil v kraljevo mesto in se čudil: »Glej,« je rekel, »gledam to, o čemer sem pogosto nejeverno poslušal.« Očitno ga je prevzela slava takšnega mesta. Oči je obračal sem ter tja in občudujoče opazoval zdaj lego mesta in vrvež ladij, zdaj slavno obzidje ter si kot postrojeno vojsko ogledoval ljudi različnih rodov, ki so bili kot vrelec, ki se polni z vodo različnih izvirov. »Cesar je brez dvoma Bog na zemlji,« je rekel, »in kdorkoli dvigne roko nad njega, je sam kriv svoje smrti.« Sredi takšnega čudenja in še večjih časti, s katerimi ga je obsipal cesar, se je čez nekaj mesecev poslovil od življenja. Cesar ga je iz naklonjenosti mrtvega počastil skoraj bolj kot živega, mu priredil pogreb, kakršnega si je zaslužil, in tudi sam v sprevodu stopal pred njegovimi nosili. Ko je Atanarik torej umrl, je vsa njegova vojska ostala v službi cesarja Teodozija, se podredila rimski oblasti in skupaj z redno vojsko tvorila tako rekoč eno telo; zavezniška vojaška služba je bila obnovljena kot nekoč pod cesarjem Konstantinom in tudi njim so rekli zavezniki.¹⁹

¹⁹ Prevod J. K. in A. C.

Čeprav Jordanesovo pisanje, ko govori o okoliščinah, ki so privedle do sklenitve rimsko-gotskega miru, ne more biti povsem resnično, saj je med veličastnim Atanarihovim prihodom v Konstantinopol 11. januarja 381 in sklenitvijo premirja 3. oktobra 382 preteklo več kot dvajset mesecev, kar se zdi nekoliko predolgo obdobje, da bi lahko oba dogodka med seboj neposredno povezali, v osnovnih potezah morda kljub temu ne odstopa povsem od resnice. Če je namreč do sporazuma med Atanarihom in Teodozijem v resnici prišlo – o čemer bi že zgolj zaradi Atanarihovega prihoda v Konstantinopol komajda lahko dvomili – potem smo lahko skoraj prepričani, da je Atanarihu v takratnih dogovorih pripadlo mesto, ki si ga je v Valensovem času zase pridobil Fritigern. To pa je bilo mesto voditelja tiste skupine, ki so jo podprli Rimljani, in mu je po mehanizmih delovanja rimske zunanje politike v odnosu do voditeljev drugih, s strani Rimljanov nepodprtih skupin, pripadalo s sodelovanjem pogojeno prvenstvo. V takšnih okoliščinah bi Atanarih v resnici in ne samo po Jordanesovem pripovedovanju nasledil Fritigerna, saj bi vsaj v očeh Teodozijevega vzhodnega dvora,²⁰ podobno kot Fritigern v Valensovem času,²¹ veljal za najpomembnejšega med vsemi voditelji Tervingov.

Neznano ostaja, kdaj bi Atanarih in Teodozij lahko sklenila omenjeni dogovor. Razen skoraj gotovega dejstva, da sta se voditelja sporazumela, še preden je Atanarih 12. januarja 381 prispel v Konstantinopol, so vse druge možnosti zgolj ugibanja brez povsem zanesljive osnove. Iz ohranjenih virov se namreč ne da z gotovostjo razbrati, ali so Fritigernovi Goti skupaj z Grevtungi, Huni in Alani Atanariha napadli, ker se je ta že povezal z Rimljani, ali pa je Atanarih pomoč pri Rimljanih poiskal prav zato, ker so ga napadli. Medtem ko bi lahko Zosimovo pojasnilo, po katerem je do gotsko-hunsko-alanskega napada na Atanariha prišlo, ker so si napadalci z njim hoteli zavarovati hrbet, in Jordanesov podatek, da si je Teodozij z darili pridobil Atanarihovo sodelovanje, lahko razumeli predvsem v smislu prve možnosti, torej predhodne sklenitve Atanarihovega in Teodozijevega dogovora, ki mu je napad šele sledil, pa razlage, ki jo je prav tako zapisal Jordanes, da naj bi se Teodozij s povabilom k sodelovanju

²⁰ Da voditelj, ki je užival podporo Rimljanov, ni bil nujno tudi dejanski voditelj Tervingov, kaže že Fritigernov primer, saj je Fritigern šele po Alavivovi smrti postal nesporen voditelj vseh Tervingov, ki so skupaj z njim in Alavivom leta 376 prešli na rimsko ozemlje; gl. Wolfram, *Die Goten*, 81.

²¹ Zaradi moči, ki jo je Atanarih kot sodnik vseh Tervingov imel, ter zaradi dejstva, da so mu funkcijo, ki naj bi bila podeljena samo v primeru, če bi Tervingom s strani sovražnikov pretila kakršnakoli nevarnost, prav zaradi nenehne ogroženosti Tervingov neprestano podaljševali, se je Atanarihu ponudila priložnost, da bi severno od Donave ustanovil kraljestvo Gotov z monarhično oblastjo. Ker bi uresničitev te možnosti škodovala tako Rimljanom kakor teringijskim aristokratom, se je Fritigern povezal z Valesom in napadel Atanariha. Vendar je Atanarihu v bojih, ki so potekali med leti 372 in 375/6, očitno uspelo izbojevati zmago, saj je v času, ko je prišlo do hunskega napada, proti napadalcem sam ponovno vodil vse Tervinge; gl. Wolfram, *Die Goten*, 79. O takratnih bojih med Fritigernom in Atanarihom poročata Sokrat (4.33) in Sozomen (6.37). Kasneje poroča Sokrat tudi o Atanarihovi predaji cesarju Teodoziju (5.10.3).

na Atanariha obrnil šele po Gracijanovi sklenitvi dogovora s Fritigernovimi Goti, Grevtungi, Huni in Alani, nikakor ne bi mogli razumeti drugače kot tako, da je dogovor napadu šele sledil. Zdi se, da nismo prav nič bliže rešitvi, tudi če upoštevamo dejstvo, da se je Jordanes na mestu, ki ga obravnavamo, zagotovo zmotil vsaj v tem, da je Gracijanu pripisal dogovor z obema v boje z Rimljani vpletenima skupinama Gotov še pred Teodozijevo ozdravitvijo in pred Atanarihovim prihodom v Konstantinopel, saj bi bil v nasprotnem primeru dogovor z Goti iz leta 382, do katerega je zaradi nesporne potrditve v obstoječih virih zanesljivo prišlo, povsem nepotreben. Za razrešitev težave si zato raje izberimo drugo pot.

Kakšen motiv bi Fritigern in njemu pridruženi Goti lahko imeli, da bi Atanariha napadli, čeprav so za preživetje v boju z Rimljani zagotovo potrebovali vse razpoložljive sile? Bi se sploh lahko kar brez utemeljenega razloga spustili v boj z vseh strani? Zares težko bi verjeli, da bi bil kdorkoli, ki ga ne bi povsem zapustila zdrava pamet, sposoben storiti kaj tako zelo nespametnega. Lahko zato predpostavimo, da Fritigerna in voditeljev trietnične skupine nista vodila gola objest in sovraštvo, temveč je njihovo odločitev, da naredijo tvegan korak, spodbudila zares huda sila? To pa bi v okoliščinah, ko so bili z vseh strani razen z ene obkroženi s strani sovražnih Rimljanov, lahko predstavljala samo nevarnost, da bi jim tudi iz dotlej varnega zaledja onkraj Donave grozil nov, nič manj sovražen in nevaren napad. Če je torej do napada Fritigernovih Gotov in pridružene jim Alatejeve in Safraksove trietnične skupine na Atanariha v resnici prišlo, potem si v ozadju njihove odločitve kaj drugega od pričakovanega Atanarihovega napada skorajda ne moremo predstavljati. Da je bil Atanarih tisti, ki je prvi sovražno stopil proti svojim tervingijskim rojakom in njihovim zaveznikom, bi lahko sklepali tudi na osnovi tega, da jedra napadalcev najverjetneje niso predstavljali Fritigernovi Tervingi, ki bi do Atanariha lahko gojili še stare zamere iz časa še preden so prestopili na ozemlje Rimljanov, ampak Alatejevi in Safraksovi Grevtungi, Huni in Alani, ki Atanarihu verjetno ne bi mogli zameriti drugega kot to, da jih je sedaj nameraval napasti. Čeprav ob tem navedena možnost Atanarihovega napada na obe skupini, na Fritigernove Tervinge ter Alatejeve in Safraksove Grevtunge, Hune in Alane, Atanarihovega sodelovanja z Rimljani ne more dokazati, saj bi Atanarih pripadnike trietnične skupine, tudi če ne bi imel nobenega drugega razloga, lahko napadel že samo zato, ker so se s Fritigernom povezali, se vendarle zdi, da Atanarih brez rimskega dovoljenja ne bi mogel uspešno delovati. Atanarih bi sicer lahko morda tudi sam Fritigernovim Tervingom in pripadnikom Alatejeve in Safraksove skupine precej uspešno zapiral pot v nerimsko zaledje onkraj Donave, a kakšno oprijemljivo korist bi mu takšno početje, če bi ga izvajal na lastno pest, prineslo? Bi se na tak način poskušal zavarovati pred možnim Fritigernovim prizadevanjem, da skrivaj k sebi pritegne tudi Tervinge, ki so mu še preostali? To bi bilo seveda mogoče, vseeno pa se ne zdi prav verjetno, saj Atanarih, če so stiki med obema skupinama Tervingov obstajali, svojim

ljudem, ki bi morali v tem primeru Fritigernu zapirati pot, tako nikakor ne bi mogel preprečiti, da ne bi še naprej prehajali na Fritigernovo stran. Torej je moral svojim ljudem ponuditi nekaj drugega. V razmerah, ko so bili številčno oslabljeni in so se zaradi nemoči pred novimi hunskimi sosedi morali umakniti s področja, ki so ga dotlej poseljevali, bi sodelovanje z Rimljani Atanarihovi skupini Tervingov in Atanarihu samemu lahko prineslo mamljive ugodnosti, o katerih bi lahko sicer samo sanjali: Atanarihu s strani Rimljanov priznano vodstvo nad vsemi Tervingi, njegovim ljudem pa možnost ugodne naselitve na rimskem ozemlju. V povezavi z Rimljani bi bil Atanarih Fritigernovim Tervingom in trietnični skupini Grevtungov, Hunov in Alanov lahko resnično zelo nevaren, saj zaradi možnosti napada ne bi le ogrožal njihovega fizičnega obstoja, ampak bi zaradi mesta, ki bi ga s sporazumom v načrtih rimske diplomacije dobil, Fritigernovi skupini zaprl možnost, da bi se z rimsko stranjo še lahko ugodno sporazumela. Ob takšni nevarnosti bi bili Fritigern, Alatej in Safraks prav gotovo prisiljeni, da začno odločno ukrepati.

Ko so Fritigernovi Goti ter Alatejevi in Safraksovi Grevtungi, Huni in Alani pomladi leta 380, kakor pripoveduje Jordanes,²² v dveh skupinah znova napadli, je Fritigern svojo skupino usmeril na makedonsko-tesalsko področje, Alatej in Safraks pa sta s svojo vpadla na področje Panonije. O vpadu obeh skupin poleg Jordanesa poroča tudi Zosim, ki nam kljub precej zmedeni predstavitvi dogodka naslika Jordanesu podoben prikaz v napadu prizadetih pokrajin.²³ Nato pa se po obeh navedenih poročilih za Alatejevo in Safraksovo skupino v virih izgubi sleherna zanesljiva sled. Bi bilo mogoče, da bi Alatejeva in Safraksova trietnična skupina, potem ko bi vdrla na področje Panonije, prešla Donavo in Atanariha nepričakovano napadla s strani, s katere napada ni mogel pričakovati? Je to tisti napad, o katerem si lahko preberemo v Zosimovem poročilu, o katerem pa nam Amijan, ki je sicer obveščen o obstoju Atanarihu nasprotno opozicije znotraj njegovih vrst, ničesar ne pove, čeprav ve, da se je Atanarih na rimsko ozemlje zatekel, ker je bil s strani svojih ljudi na silo preganjan? Je morda nepričakovani napad Amijanu ostal neznan, ker je bil preveč tesno povezan z delovanjem Atanarihu sovražne opozicije? Ta bi namreč svoj načrt že v času priprav prav lahko uskladila s pričakovanim napadom, pri čemer bi obe skupini druga drugi olajšali delo in omogočili končni uspeh. Tako bi Amijanu lahko prišlo na ušesa, da je bil Atanarih s strani svojih ljudi preganjan, kako pa so jim pri tem pomagali Alatejevi in Safraksovi Grevtungi, Huni in Alani, bi mu morda lahko ostalo prikrito, ker sta bila dogodka med seboj preveč prepletena, da bi ju nekoliko bolj oddaljen opazovalec mogel ločiti, ali pa se mu je prav zaradi tesne povezanosti napada z delovanjem opozicije kljub ustrezni poučenosti zdelo dovolj, če omeni le vlogo opozicije, ne pa tudi tega, da so ji pri strmoglavljenju Atanariha pomagale tudi zunanje sile.

²² Iord., *Get.* 27.140; gl. *Odlomek 5*.

²³ Zos. 4.34.3: »Ko sta torej pod temi pogoji prešli Ister, sta se namenili preko Panonije prodreti v Epir, se prepeljati čez Ahelaj in napasti grška mesta.« Gl. tudi zgoraj, *Odlomek 3*.

Zapisano sicer ne zveni povsem neverjetno, žal pa odpira pred nami dvojne nerazrešljivi vprašanji: Kaj se je z Alatejevo in Safraksovo skupino v nadaljevanju dogajalo in kaj je bilo z Atanarihovimi Tervingi, ki svojemu nekdanjemu voditelju po strmoglavljenju niso več sledili? Razen Zosimovega poročila, ki govori o tem, da so morali tako Fritigernovi Tervingi kakor Alatejevi in Safraksovi Grevtungi, Huni in Alani najprej preiti Donavo, preden so lahko rimsko ozemlje znova napadli, viri ne poročajo, da bi takrat mejno reko prestopila kakšna skupina napadalcev. Seveda bi lahko Rimljani v razmerah, ko so izgubljali nadzor nad dogajanjem in je bila Teodozijeva vojska v boju z Goti morda tudi že poražena, spregledali skupino Tervingov ter Alatejevih in Safrakovih Grevtungov, Hunov in Alanov, ki bi takrat prestopili njihovo mejo in se neopaženo priključili Fritigernu, vendar se zdi takšna možnost, ker je prav z ničemer ne moremo dokazati, premalo gotova, da bi jo bilo mogoče vplesti v kakršenkoli zanesljivejši sklep.²⁴ Poleg tega bi ob takšnem razpletu dogodkov Panonija najverjetneje ostala skoraj povsem neprizadeta, saj bi jo vpad Alatejeve in Safraksove skupine zgolj oplazil, medtem ko na osnovi virov vemo, da temu nikakor ni bilo tako.²⁵

Morda pa je rešitev povsem enostavna in bi morali Zosimu tokrat skoraj dobesedno verjeti. Morda Alatej in Safraks svojega obrambnega manevra nista izvedla istočasno s Fritigernovim napadom, ampak že nekoliko prej, in tudi ne s področja Panonije, ampak od kod drugod,²⁶ potem pa bi sama s svojimi oddelki ali skupaj s pridruženimi jima dotle Atanarihovimi Tervingi v času, ko je Fritigern začel svoj napad na področje Makedonije, tako kot piše Zosim, znova prešla Donavo in napadla Panonijo.²⁷ Neznano ostaja, kje bi napadalci pred vpadom na področje Panonije Donavo lahko prestopili.²⁸ Če pa se spomnimo na Zosimovo ostro kritiko Vitalijana,

²⁴ O možnosti, da so Tervingi, ki so Atanariha izgnali, ostali na področju Karpatov, gl. Heather, *Goths and Romans*, 13, op. 18.

²⁵ Amm. 25.10.9, Zos. 4.34.1.

²⁶ Pri tem bi jim prehod čez Donavo lahko olajšalo tudi sodelovanje z Atanarihovimi nasprotniki znotraj Atanarihovih vrst, saj bi lahko le ti na nasprotnem bregu varovali njihov prehod.

²⁷ V tem primeru Panonija morda sploh ni bila predvidena kot dodaten cilj njihovega napada, marveč bi lahko predstavljala le del poti, po kateri so se pripadniki Alatejeve in Safraksove skupine vračali k Fritigernovim Gotom. Mar ne bi bilo namreč mogoče, da bi sklenitev separatnega miru med Gracijanom ter pripadniki Alatejeve in Safraksove trietnične skupine leta 380 – še zlasti, če bi bila njihova naloga, da s svojim vpadom na področje Panonije zadržujejo tamkaj nameščene rimske enote in tako preprečijo njihovo pomoč Teodozijeji vojski – v očeh Fritigernovih Gotov veljala za izdajo, ki bi lahko še leta kasneje slabila odnose me obema skupinama? Vendar za kaj takega v virih, ki poročajo o njunem sodelovanju v času Alarihovega pohoda v Italijo leta 408, ni prav nobene osnove.

²⁸ Če se je Atanarihi s svojimi Goti v času napada v resnici zadrževal na področju Karpatov in če je Atanarihovi opoziciji skupaj z gotsko-hunsko-alanskimi napadalci uspelo, da so Atanariha povsem nepričakovano odstavili, potem bi lahko Alatejevi in Safraksovi Goti, Huni in Alani podobno kot Atanariha z napadom preko Donave, ki bi teoretično lahko zajemalo predvsem obsežno področje vzdolž ozemlja Valerije in Druge Panonije, presenetili tudi Rimljane, saj bi le ti v času, ko so Fritigernovi Tervingi zapustili področje Trakije in Rimljane znova napadli,

ki je bil v času napada *comes rei militaris* za področje Gracijanovega dela Ilirika, se zdi povsem mogoče, da so Donavo prestopili prav na Vitalijanu dodeljenem panonskem področju, saj bi se s tem poveljniku ponudila odlična priložnost, da jim prepreči prehod čez reko in tako na samem začetku zatre napad na mestu, kjer so bili napadalci verjetno najbolj ranljivi in bi jih bilo zato najlažje zaustaviti. Na Vitalijanovo neizkoriščeno možnost, da bi pripadnikom Alatejeve in Safraksove skupine preprečil prehod, bi morda lahko sklepali tudi na osnovi dejstva, da je Gracijanu in njegovemu vojaškemu vodstvu razmere na področju Panonije morda že do poletja uspelo urediti do te mere, da je lahko Gracijan Teodoziju, ki je v boju z Goti doživel nov poraz, verjetno že takrat poslal učinkovito nujno potrebno pomoč.²⁹ To pa bi pomenilo, da je Vitalijanov neuspeh zaznamoval le začetek gotsko-hunsko-alanskega napada, kamor bi sodil tudi morebitni uspeli prehod napadalcev čez Donavo, že kmalu zatem pa je pobudo v boju morala prevzeti rimska vojska, saj ne glede na to, kdaj je do napada Alatejeve in Safraksove skupine v prvi polovici leta 380 prišlo, do poletja ni bilo prav veliko časa.

2. GRACIJANOVA DIPLOMATSKA PRIZADEVANJA ZA KONČANJE SOVRAŽNOSTI PRED LETOM 382

Medtem ko so se, kot se zdi, do konca poletja leta 380 tako na panonskem kakor tudi na makedonsko-tesalskem bojišču napete razmere vsaj deloma umirile in so se Goti večinoma najverjetneje znova umaknili na področje Trakije, od koder do sklenitve premirja niso več siloviteje napadli, saj viri po letu 380 ne poročajo o novih spopadih, so bile v približno istem času tudi na področju diplomatskega reševanja vojnega stanja sprejete ključne odločitve, ki so pomembno zaznamovale končno razrešitev perečega gotskega vprašanja. Kdaj in kateremu izmed obeh takrat aktivnih rimskih cesarjev bi se ideja o sklenitvi miru brez predhodno izbojevanje vojaške zmage nad sovražnimi barbari najprej lahko porodila, je na osnovi ohranjenega gradiva nemožno z gotovostjo razbrati, saj nam viri prinašajo preveč različne in premalo zanesljive podatke. Medtem ko Zosim³⁰ in Jordanes³¹ prve dogovore z nasprotno stranjo pripisujeta Gracijanu, prepušča Temistij³² pobudo in vse zasluge za sklenitev premirja Teodoziju. A čeprav je imel slednji med vsemi tremi verjetno največ možnosti,

najnevarnejši sovražni sunek verjetno pričakovali z južne strani, torej z ozemlja onkraj Save, in ne s področja, ki je na Vzhodu ležalo na drugi strani Donave.

²⁹ Kronologijo dogodkov povezanih z vpadom Alatejeve in Safraksove skupine na področje Panonije ter Fritigernove skupine na področje Makedonije in Tesalije podrobneje predstavlja moj še neobjavljeni članek, Cedilnik, »Teodozijeva vojna;« o tem gl. tudi Lippold, »Theodosius I,« 850.

³⁰ Zos. 4.34.2; gl. tudi zgoraj, *Odlomek 3*.

³¹ Iord., *Get.* 27.141; gl. tudi zgoraj, *Odlomek 5*.

³² Them., *Or.* 16.207b–c; gl. tudi zgoraj, *Odlomek 2*.

da je lahko precej zanesljivo vedel, kaj se je v resnici zgodilo, je njegov podatek na tem mestu skoraj gotovo najmanj zanesljiv. Kot Teodozijev človek, ki je skrbel za to, da bi bilo javno poznano, kar je cesar Teodozij želel, da bi bilo predstavljeno javnosti, je Temistij Teodozijeve zasluge preveč izpostavil, da bi bilo njegovemu pisanju mogoče docela verjeti. Zato lahko precej upravičeno domnevamo, da Teodozijev slovesni sprejem Atanariha, nekdanjega voditelja vseh Tervingov, v Konstantinoplu 11. januarja 381 ni bilo prvo dejanje, ki naj bi v takratni vojni z Goti vodilo v mirno sklenitev premirja. Ne le da dogodek skoraj gotovo ni bil nenačrtovan³³ in do njega ni prišlo brez Gracijanove odobritve,³⁴ ampak so si povsem zanesljivo že pred njim prizadevali, da bi našli način, na osnovi katerega bi sovražnosti mirno končali. Da je bilo tako, ne dokazuje samo Zosimovo in Jordanesovo pisanje, marveč tudi mnogo bolj zanesljivi Amijan Marcellin.³⁵ Ta namreč poroča, da naj bi Fritigern, še tik preden se je razbesnela bitka pri Adrianoplu, poskušal začeti pogajanja za mirno sklenitev premirja, na kar je Valens pristal in na gotsko stran kot talca poslal poveljnika Rihomerja. Čeprav do pogajanj zaradi nenačrtovanega nenadnega napada dela rimske vojske ni prišlo, Amijanov zapis nedvoumno dokazuje, da se je bil Valens, ki se je prvi zapletel v tedanjo vojno z Goti, pripravljen pogajati in bi morda že on sovražnosti zaključil po mirni poti, če ne bi nediscipliniran nenadni izpad dela rimske vojske preprečil še nezačetih pogajanj. Kljub temu da predstavljeni dogodek s Teodozijevimi prizadevanji za mirno razrešitev gotskega vprašanja ni tesneje povezan, vendarle jasno razkriva, da Temistij Teodoziju v takratni vojni neupravičeno pripisuje mirovno pobudo, saj je o mirnem končanju sovražnosti z Goti pred njim zanesljivo razmišljal že Valens. Če pa Temistijevemu poročilu na tem mestu ne moremo dobesedno verjeti, njegovo pisanje z ničemer ne more izpodbiti možnosti, da se ne bi pred Teodozijem z Goti pogajal tudi Gracijan.

Kdaj natančneje bi do Gracijanovih dogovorov z Goti lahko prišlo, na osnovi Zosimovega in Jordanesovega pisanja ni mogoče jasno razbrati, ker zaradi očitnih napak in nedoslednosti zagotovo ne prinašata povsem zanesljivih informacij. Vsekakor pa je obe poročili potrebno upoštevati. Zato si najprej podrobneje pogledjmo, kako nam Zosim v svojem delu predstavlja Gracijanovo sklenitev dogovora s Fritigernovo ter Alatejevo in Safraksovo skupino: »V času njegovega poveljevanja³⁶ sta dve skupini

³³ Čeprav bi na osnovi Temistijevega pisanja lahko domnevali, da dogodek ni bil povsem pričakovan, saj je Temistij odlomek, ki govori o Atanarihovem prihodu, naknadno vnesel v že povsem dokončano besedilo, smo lahko na osnovi načrtno poudarjene svečanosti Atanarihovega sprejema prepričani, da dogodek ni bil nenačrtovan in so ga najverjetneje že dlje časa skrbno pripravljali. O možnosti, da je Temistij svoj prikaz Atanarihovega prihoda v Konstantinopel naknadno vstavil v že povsem dokončano besedilo 15. govora, gl. Heather in Moncur, *Politics, Philosophy*, 234–35.

³⁴ O vlogi, ki bi jo pri celotnem dogajanju lahko imel Gracijan, gl. podrobneje v mojem še neobjavljenem članku, Cedilnik, »Teodozijevo vojna.«

³⁵ Amm. 31.12.12–17.

³⁶ Mišljen je Vitalijan, Gracijanov *comes rei militaris* za področje Ilirika. O Vitalijanu gl. tudi

preko Rena živečih germanskih ljudstev, eno je vodil Fritigern, medtem ko sta drugi poveljevala Alotej in Safrak, napadli galske province in cesarja Gracijana prisilili k pristanku, da lahko, ko zapustita galsko področje, preideta Ister ter zasedeta Panonijo in Zgornjo Mezijo. Njegov namen in prizadevanje sta bila namreč usmerjena v to, da za nekaj časa odvrne njune nenehne vpade. Ko sta torej pod temi pogoji prešli Ister, sta se namenili preko Panonije prodreti v Epir, se prepeljati čez Aheloi in napasti grška mesta. Še prej pa sta se hoteli oskrbeti z živežem in spraviti s poti Atanariha, poglavarja celotnega kraljevskega rodu Skitov, kajti za hrbtom nista hoteli imeti nikogar, ki bi ju pri njunem načrtu lahko oviral. Zato sta ga napadli in ga brez težav pregnali iz krajev, kjer se je zadrževal.³⁷ Čeprav odlomek vsebuje kar nekaj napak, po svoji vsebini morda kljub temu ne odstopa zelo od resnice. Res, da Fritigernovi Goti ter Alatejeva in Safraksova trietnična skupina nista živeli na ozemlju onstran Rena in tudi galskih provinc nista nikoli napadli, so pa posamične skupine Gotov, Hunov in Alanov po bitki pri Adrianoplu v svojem plenilnem zaletu prodrle vse do Julijskih Alp.³⁸ Te seveda še niso bile galsko področje, a bi se piscu³⁹ besedila, ki je Zosimu na tem mestu služil kot vir njegovega pisanja, lahko zdele oddaljene kot sama Galija, še zlasti, ker o geografiji rimskega cesarstva, kot lahko sklepamo na osnovi podatkov, ki jih je Zosim pri njem dobil, ni bil najbolje poučen. Galija je namreč v resnici na področju zahodnega obrobja Alp vključevala tudi dve provinci, ki sta nosili ime po Alpah – to sta bili provinca *Alpes Poeninae* na ozemlju dieceze Galije in provinca *Alpes Maritimae* na ozemlju dieceze *Septem provinciae* – in bi lahko slabo poučenega pisca, verjetno doma z vzhodnega dela rimskega cesarstva, zapeljali, da bi Julijske Alpe zamenjal z galskim področjem Alp. Takšna možnost nevednosti in morebitne zamenjave bi pomenila, da avtor informacij, ko govori o Gracijanovih prizadevanjih za sklenitev premirja, ne prikazuje dogajanja iz leta 380, ampak je njegova pozornost namenjena letu 378, v katerem so oddelki Gotov, Hunov in Alanov po zmagi pri Adrianoplu 9. avgusta 378 do Julijskih Alp prvič prišli.⁴⁰ Takrat naj bi Gracijan v kaosu, ki je sledil porazu v bitki pri Adrianoplu, zmagovitim Gotom ter

Jones et al., *Prosopography*, 969–70, Vitalianus 3.

³⁷ Zos. 4.34.2–3; gl. tudi zgoraj, *Odlomek 3*.

³⁸ Amm. 31.16.7. O gotskem pustošenju na traško-ilirskem področju gl. tudi Wolfram, *Die Goten*, 135–36; Hoffmann, *Das spätrömische Bewegungsheer*, I, 458.

³⁹ O veliki verjetnosti, da Evnapij na obravnavanem mestu ni bil Zosimov vir, gl. Heather, *Goths and Romans*, 148.

⁴⁰ Čeprav je bil Vitalijan na svoje poveljniško mesto na področju Ilirika skoraj gotovo postavljen šele po Teodozijevem imenovanju za cesarja, torej po letu 378, se Zosimov podatek, da so Fritigernovi Goti in pripadniki Alatejeve in Safraksove trietnične skupine v času njegovega poveljevanja Ilirik napadli, prav lahko nanaša samo na njihov napad leta 380 in ne tudi na leto 378, ko Julijskih Alp nista dosegli obe skupini, ampak so tako globoko na področje rimskega imperija prodrli le junji posamični oddelki. Kljub temu namreč, da Zosim gotski vpad na področje Galije povsem nedvoumno postavlja v Vitalijanov čas poveljevanja, bi glede na ostale napake, ki jih obravnavani odlomek vsebuje, prav lahko domnevali, da Zosim tudi na tem mestu ne prinaša povsem točnih podatkov in prodor gotsko-hunsko-alanskih skupin na področje Julij-

njim pridruženim Hunom in Alanom ponudil ozemlje Panonije in Zgornje Mezije z namenom, da bi ustavil njihovo roparsko divjanje. Ali so Goti predlog sprejeli, na osnovi zapisanega ni mogoče razbrati, saj pri Zosimu ohranjeni podatki o njihovem takratnem umiku z galskega področja in prehodu reke Donave ne morejo biti odraz resničnega dogajanja. Prav gotovo pa se Goti dogovora, tudi če so ga z Gracijanom sklenili, kasneje niso držali in so rimsko ozemlje, kakor poleg Zosima poročajo tudi drugi avtorji, po letu 378 znova napadli. Ker Zosim ne navaja, da naj bi Gracijan z Goti in njim pridruženimi Huni in Alani po prvem poskusu leta 378 kasneje še sklepal kakšno premirje, smo lahko skoraj prepričani, da Gracijan po podatkih, ki jih je Zosim ob pisanju imel, po neuspelem dogovoru z Goti novih sporazumov ni več sprejemal.⁴¹

Nekoliko drugačni so podatki, ki jih o Gracijanovi sklenitvi premirja prinaša Jordanes: »Toda ker je bil cesar Teodozij tedaj tako rekoč na smrt bolan,⁴² je Gotom znova zrasel pogum. Razdelili so vojsko in Fritigern je odšel plenit Tesalijo, Epir in Ahajo, Alatej in Safrak pa sta s preostalimi četami šla nad Panonijo. Ko je cesar Gracijan, ki se je tedaj zaradi vpada Vandalov premaknil iz Rima v Galijo, to izvedel, je zato, ker so spričo Teodozijeve hude bolezni Goti še bolj divjali, takoj zbral vojsko in prišel do njih. Vendar se ni zanašal na orožje, temveč jih je hotel pridobiti z milostjo in darili, ponudil jim je živila, sklenil z njimi pogodbo in vzpostavil mir. Ko je po teh dogodkih cesar Teodozij ozdravel in izvedel, da je cesar Gracijan sklenil dogovor med Goti in Rimljani, ki si ga je on sam želel, je pokazal neizmerno hvaležnost in se tudi sam pridružil miru.«⁴³ Medtem ko Jordanes obravnavano sklenitev premirja drugače kot Zosim povsem nedvoumno postavlja v čas po vpadu Fritigernovih Tervingov ter Alatejevih in Safrakovih Grevtungov, Hunov in Alanov leta 380 na področje Makedonije, Tesalije in Panonije, pa tudi sam tako kot Zosim Gracijanu pripisuje sklenitev dogovora z obema skupinama Gotov in njim pridruženih ljudstev. Prav zato je eden od obeh pri Jordanesu navedenih podatkov na tem mestu zagotovo napačen, saj v nasprotnem primeru Teodoziju leta 382 nov dogovor z Goti, o katerem viri povsem nedvoumno poročajo, ne bi bil več potreben, ker bi vojno z Goti s podpisom pri Jordanesu navedenega premirja zaključil že Gracijan.⁴⁴ Bi bilo mogoče, da bi Zosim in Jordanes kljub razlikam vendarle pisala o istem dogodku, ali pa je leta 380 prišlo do podpisa novega premirja, ki ga Gracijan tokrat drugače kot v prvem

skih Alp po pomoti postavlja v isto leto kot vpad Fritigernovih Gotov ter pripadnikov Alatejeve in Safrakove skupine v Makedonijo, Tesalijo in Panonijo pomladi leta 380.

⁴¹ Tudi Jaroslav Šašel Zosimov podatek (4.34.2) povezuje z možnostjo, da je Gracijan s pripadniki Hunov, Alanov in Zahodnih Gotov sklenil dogovor, po katerem bi se pripadniki omenjenih ljudstev lahko naselili na področju Panonije, vendar sklenitev dogovora postavlja v leto 377; gl. Šašel, »*Antiqui barbari*,« 746.

⁴² Teodozij je hudo zbolel šele jeseni leta 380.

⁴³ Iord., *Get.* 27.140–28.142. Gl. tudi zgoraj, *Odlomka* 5 in 6.

⁴⁴ O nepotrebnosti Teodozijevega sklepanja dogovora z Goti, če bi, tako kot piše Jordanes, z obema skupinama Gotov dogovor sklenil že Gracijan, gl. Heather, *Goths and Romans*, 337.

primeru ni sklenil z vsemi v vojno vpletenimi skupinami, marveč samo z Alatejevimi in Safraksovimi Grevtungji, Huni in Alani, saj se ti ob sklenitvi dogovora leta 382 ne omenjajo več? Kljub med zgodovinarji močno zastopanim mnenju, da je Gracijan leta 380 z Alatejevo in Safraksovo skupino sklenil separaten mir, pa se možnost, da tega leta do navedenega premirja ni prišlo, nikakor ne zdi brez precej trdne osnove. Temistij namreč v svojem petnajstem, januarja leta 381 javno predstavljenem govoru, v katerem mirni razrešitvi gotskega vprašanja gladi pot do naklonjenega stališča pomembnega dela konstantinopelske javnosti, o kakršnemkoli mirovnem dogovoru z Goti ne pove niti besede, čeprav bi lahko zelo upravičeno pričakovali, da bi se v primeru, če bi bil takšen dogovor takrat že uspešno sklenjen, v svojih prizadevanjih za uveljavitev ideje o sklenitvi miru brez predhodno izbojevane vojaške zmage nanj brez dvoma lahko primerno oprl.⁴⁵ Bi zato lahko na osnovi Temistijevega molka domnevali, da v času, ko je Temistij svoj govor javno predstavil, torej januarja leta 381, takšnega dogovora še ni bilo? Bi zgolj takšna možnost razlage tedanjega dogajanja lahko utemeljeno dokazovala napačnost Jordanesovega podatka o Gracijanovi sklenitvi kakršnegakoli mirovnega sporazuma z Goti leta 380? Ker si razen s podatki, ki nam jih o sklenitvi spornega premirja prinašajo Temistij, Zosim in Jordanes, pri presojanju možnih rešitev z ničemer ne moremo pomagati, česa drugega od zgolj možnih sklepov žal ne moremo pričakovati. Kljub navedeni pomanjkljivosti pa se tudi takšno početje vendarle ne zdi povsem brez smisla. Zato si pogledjmo, kako bi lahko podatke vseh treh avtorjev med seboj povezali v zgodbo, ki bi v mejah razumnih možnosti njihovim predstavitvam čim bolj zvesto sledila.

Če na osnovi že predstavljenega Zosimovega pisanja predpostavimo, da je Gracijan po rimskem porazu v bitki pri Adrianoplu, ko so posamezni oddelki Gotov, Hunov in Alanov prešli Ilirik in prodrli vse do Julijski Alp, leta 378 z Goti in njim pridruženimi ljudstvi sklenil mir, ki pa se ga nasprotna stran ali sploh ni držala ali pa je dogovor z novimi napadi prekršila že kmalu zatem, ko je bil sprejet, potem Jordanesovo pisanje, če bi ga poskušali vpeti v takšno razlago, sploh ne bi potrebovalo veliko popravkov. V tem primeru namreč ne bi bil napačen Jordanesov podatek, da je Gracijan sklenil premirje z obema skupinama napadalcev, marveč le čas, v katerem je do premirja prišlo. Jordanes, ki o gotski vojni od Teodozijevega imenovanja 19. januarja 379 do sklenitve miru oktobra 382 le v dveh poglavjih (27.139–28.145) zelo na kratko poroča, posveča večji del tej vojni namenjenega prostora poročilu o Teodozijevem imenovanju za cesarja in prikazu Atanarihovega prihoda v Konstantinopol. Samemu prikazu vojaškega poteka vojne namenja le zelo kratek odlomek (27.140–41), v katerem nas po uvodnem pisanju o umiku Gotov pred spet močno rimsko vojsko po Teodozijevem imenovanju seznani zgolj z ločenim napadom Fritigernivih Gotov na področje Tesalije, Epira in Ahaje ter Alatejeve in Safraksove

⁴⁵ Možnost, da Temistij v svojem 15. govoru ločenega premirja s pripadniki trietnične skupine ne omenja, ker dogovor do tistega časa še ni bil sprejet, podrobneje obravnava moj še neobjavljeni članek, Cedilnik, »Teodozijeva vojna.«

skupine na področje Panonije. Kljub zelo omejenemu obsegu pa Jordanesovo poročilo o borbenem delu gotske vojne nikakor ni brez napak. Potem ko najprej napačno zapiše, da je rimski vojski, ko je po Teodozijevega prihodu na oblast z novimi močmi Gote ponovno napadla, uspelo pregnati sovražnika s traških meja, saj so se Goti konec leta 379 v resnici umaknili prav na področje Trakije, se mu že takoj zatem zapiše nova napaka, ko nov gotski napad pod Fritigernovim ter Alatejevim in Safraksovim vodstvom leta 380 postavi v čas Teodozijeve bolezni, čeprav je Teodozij v resnici zbolel šele potem, ko je do napada že prišlo in je bil sam cesar v spopadu z Goti tudi že hudo poražen. Na osnovi česa bi tedaj sploh še lahko sklepali, da je Jordanesov podatek o Gracijanovi sklenitvi premirja, ki naj bi končalo navedeni nov gotsko-hunsko-alanski napad, časovno pravilno postavljen, še zlasti če takrat, ko naj bi glede na Jordanesov zapis do dogovora prišlo, Gracijan zaradi leta 382 sklenjenega miru z obema skupinama Gotov premirja zagotovo ne bi mogel podpisati?

Bi bilo torej mogoče, da bi se za Jordanesovim prikazom Gracijanovega premirja skrivalo Zosimovo poročilo o mirovnih prizadevanjih istega cesarja? Prav ničesar nimamo, s čimer bi kaj takega lahko zanesljivo dokazali. Vseeno pa možnost še vedno ostaja. Kljub nedvoumno različni časovni umeščenosti pri obeh avtorjih opisanega dogodka – medtem ko Zosim Gracijanovo premirje z Goti postavlja v čas pred novim napadom obeh gotskih skupin na rimsko ozemlje leta 380, ga Jordanes povsem jasno postavlja v čas po njem – oba prikaza povezuje tudi nekaj skupnih potez. Tako Zosim kakor Jordanes Gracijanu pripisujeta sklenitev dogovora z obema skupinama napadalcev, oba pisca, čeprav iz različnih razlogov,⁴⁶ kot avtorja premirja predstavljata le Gracijana in Teodoziju pri tem ne namenita nikakršne vloge, predvsem pa nihče izmed obeh ne omenja kakega drugega dogovora, ki bi ga z Goti sklenil Gracijan. Kljub temu da bi bila za slednje prav lahko razlog tudi nevednost, bi bilo morda vendarle nekoliko nenavadno, da bi Gracijan v času gotske vojne z obema skupinama napadalcev, s Fritigernovimi Goti ter Alatejevo in Safraksovo trietnično skupino, sam sklenil vsaj dva mirovna sporazuma, od katerih pa noben ne bi prinesel zaželenega uspeha, saj je vojno z Goti zaključil šele dogovor, ki ga je z njimi leta 382 sklenil Teodozij. Zato lahko precej upravičeno domnevamo, da je med Zosimovim in Jordanesovim poročilom preveč podobnosti, da bi ju lahko povezali z dvema različnima dogodkoma.

Če pa gre v obeh primerih za sklenitev istega dogovora, potem se zdi, da Zosimov prikaz vsebuje manj napak. Nobenega razloga namreč ni, na osnovi katerega bi lahko dvomili, da ne bi Gracijan že leta 378 s premirjem poskušal zaustaviti gotsko-hunsko-alanskega besnenja, in nobenega podatka nimamo, s katerim bi lahko spodbili možnost pri Zosimu ohranjenega prikaza o sklenitvi navedenega Gracijanovega dogovora. Bi lahko na osnovi zapisanega sklenili, da pri Jordanesu predstavljeni

⁴⁶ Zosim sklenitev dogovora povsem razumljivo pripisuje le Gracijanu, saj Teodozij leta 378 za cesarja sploh še ni bil imenovan, Jordanes pa kot razlog Teodozijevega nesodelovanja navaja Teodozijevo bolezen.

dogovor med Gracijanom in Goti leta 380 skoraj gotovo ni bil sprejet? Zosimovo poročilo o premirju se namreč zaradi dejstva, da sklenitev dogovora postavlja pred napad obeh gotških skupin leta 380, skoraj gotovo ne nanaša na to leto, prav tako pa možnost podpisa kakršnegakoli Gracijanovega premirja z Goti tega leta poleg Zosimovega zapisa zmanjšuje tudi Temistijev molk, saj bi Temistij glede na svojo namero, da zamisel o miru brez predhodno izbojevanje zmage v Konstantinoplu javno predstavi, takšen sporazum, če bi takrat že obstajal, skoraj gotovo uporabil za potrditve svoje mirovne ideje. Tako lahko ob koncu na osnovi zapisanega kljub temu, da nam ohranjeni viri prinašajo nepodrobne in zelo nezanesljive podatke, z določeno mero zanesljivosti vendarle zapišemo, da za podpis miru, ki naj bi ga leta 380 z Goti sklenil Gracijan, nimamo nobene zares trdne in upoštevanja vredne osnove, pri čemer sklep z ničemer ne zavrača možnosti, da bi Gracijan ločen mir z Alatejevo in Safraksovo skupino lahko podpisal tudi kasneje; a viri o podpisu takšnega dogovora ne prinašajo nobenih oprijemljivih podatkov.⁴⁷

3. TEODOZIJEVA VLOGA PRI SKLENITVI PREMIRJA Z OBEMA V VOJNO VPLETENIMA SOVRAŽNIMA SKUPINAMA

Kaj bi se z omenjeno skupino Alatejevih in Safraksovih Grevtungov, Hunov in Alanov po letu 380 lahko dogajalo, se na osnovi ohranjenega gradiva ne da jasno razbrati, saj se Alatej in Safraks v virih kasneje ne omenjata več. Da pa se sled za njimi morda le ni povsem izgubila, bi lahko razkrival že predstavljeni odlomek Temistijevega šestnajstega govora,⁴⁸ v katerem si lahko preberemo, da je bilo Teodoziju zato, ker je vladal v skladu z božjo voljo, mogoče podvreči si sicer nepremagljive Skite, Alane in Masagete. V 4. stoletju so namreč avtorji, ki so si tako kot Temistij prizadevali, da bi svoje pisanje približali klasičnim vzorom, z izrazom Skiti običajno označevali Gote, z izrazom Masageti pa Hune.⁴⁹ Preimenovanje je bilo posledica dejstva, da so Goti takrat poseljevali del nekdanj skitskega teritorija, Huni pa so prihajali s področja vzhodno od Kaspijskega morja, kjer so bili doma Masageti. Potemtakem Temistij Teodoziju ni pripisoval le podreditve Gotov, ampak tudi Hunov in Alanov. Seveda bi bilo povsem mogoče, da bi Temistij Teodoziju pripisoval zasluge, ki mu v resnici niso pripadale. A kakšen vtis bi v takšnem primeru omenjena zmaga nad Huni in Alani na poslušalce v Konstantinoplu januarja leta 383 lahko naredila? Bi bila navedba zares vredna omembe, če bi bili Huni in Alani dokončno premagani že leta 380, ko so daleč od Konstantinopla vpadli na področje Panonije? Čeprav Temistij pred tem

⁴⁷ O težavah, povezanih z vprašanjem naselitve Alatejeve in Safraksove trietnične skupine na področju Panonije, gl. podrobneje Heather, *Goths and Romans*, 334–44.

⁴⁸ Them., *Or.* 16.207c; gl. tudi zgoraj, *Odlomek 2*.

⁴⁹ O označevanju Gotov z izrazom Skiti in Hunov z izrazom Masageti gl. tudi Heather in Moncur, *Politics, Philosophy*, 275, op. 231; podrobneje gl. Maenchen-Helfen, *Die Welt der Hunnen*, 4–7.

na kratko predstavi celoten potek vojne in bi lahko navedeno zmago nad vsemi tremi vpletenimi sovražnimi ljudstvi vnesel kot povsem razumljiv zaključek vsebinsko zaključene celote, se vendarle postavlja vprašanje, ali bi bila laž v resnici potrebna, če s strani Hunov in Alanov Teodozijevemu delu cesarstva že nekaj let ne bi pretila nobena nevarnost. Hunov in Alanov v govoru pred tem namreč nikjer ne omenja in bi kratek povzetek vojne prav lahko zaključil tudi brez navedbe obeh ljudstev. Če pa se imeni Hunov in Alanov Temistiju nista zgolj slučajno zapisali⁵⁰ in bi bil Teodozij v resnici tisti, ki so se mu dokončno uklonila vsa tri ljudstva, potem Huni in Alani ne bi mogli biti premagani že leta 380 ob svojem napadu na področje Panonije, marveč šele leta 382, ko se je z nasprotno stranjo zagotovo pogajal tudi Teodozij in ne le Gracijan.

Takšen sklep bi lahko morda dodatno potrjeval tudi Pakat, ki v odlomku Teodoziju posvečenega panegirika ob predstavitvi Teodozijevih priprav na vojno z Magnom Maksimom v cesarjevo vojsko vključene oddelke Gotov, Hunov in Alanov takole predstavlja:

Odlomek 7:

Postremo populis barbarorum ultroneam tibi operam ferre voventibus commilitum munus indulges, ut et limiti manus suspecta decederet et militi auxiliator accederet; qua tua benignitate plectae omnes Scythicae nationes tantis examnibus confluebant, ut quem remiseras tuis, barbaris videreris imperasse dilectum. O res digna memoratu! Ibat sub ducibus vexillisque Romanis hostis aliquando Romanus, et signa contra quae steterat sequebatur, urbesque Pannoniae quas inimica dudum populatione vacuaverat miles implebat. Gothus ille et Ch unus et Halanus respondebat ad nomen et alternabat excubias et notari infrequens verebatur. Nullus tumultus, nulla confusio, nulla direptio ut a barbaro erat. Quin, si quando difficilior frumentaria res fuisset, inopiam patienter ferebat et quam numero artarat annonam comparcendo laxabat, pro omni praemio omnique mercede id unum reposcens ut tuus diceretur. (Pakat, *Paneg. Lat.* 2(12).32.3–5)

Končno si ljudstva barbarov, ki so ti svečano obljubila, da ti bodo prostovoljno služila, naklonjeno postavil na mesto tovarišev v vojni, tako da so se z meje uma-nile sile sumljive vrednosti in je vojak dobil pomočnika. Ker jih je privabila tvoja

⁵⁰ Da navedba vseh treh ljudstev najverjetneje ni posledica Temistijeve trenutne nezbranosti, marveč je avtor vsa tri imena namenoma navedel, bi lahko sklepali tudi na osnovi tega, da je Temistij Hune označil kot Masagete, česar v raztresenosti verjetno ne bi storil, saj gre za izraz, ki takrat za označevanje Hunov sicer med ljudmi ni bil v rabi. Prav tako se ne zdi verjetna možnost, da bi Temistij na tem mestu pisal o Hunih, ki so leta 381, kakor poroča Zosim (4.34.6; gl. tudi *Odlomek 3*), skupaj s Skiri in Karpodačani napadli rimsko ozemlje. Napad z gotsko vojno namreč ni bil neposredno povezan, predvsem pa se v tej skupini napadalcev ne omenja sodelovanje Alanov.

dobrotljivost, so se vsa skitska ljudstva zbirala v tako velikem številu, da je bilo videti, kot bi svoje oprostil nabora in ga naprtil barbarom. O dogodek vreden spomina! Pod rimskimi poveljniki in prapori je stopal nekdanji sovražnik Rimljanov, ki je zdaj sledil znamenjem, katerim se je prej upiral, in je z vojsko napolnil panonska mesta, ki jih je nedavno tega v sovražnem plenjenju opustošil. Got, Hun in Alan so se odzvali klicu in izmenično stali na straži v strahu, da bi bila njihova odsotnost zabeležena. Nobenega nemira ni bilo, nobene zmede in nobenega ropanja, kakor je navada med barbari. Prav nasprotno. Če so pri oskrbi s hrano kdaj nastopile težave, so potrpežljivo prenašali pomanjkanje in obroke, ki so bili zaradi njihove številčnosti bolj pišli, z odrekanjem uživali dlje časa. Kot edino nagrado in plačilo pa so zahtevali le to, da bi veljali za tvoje.

Če upoštevamo možnost, da bi pripadniki Alatejeve in Safraksove trietnične skupine že pred letom 382 s cesarjem Gracijanom lahko sklenili ločen mirovni dogovor,⁵¹ potem nekoliko preseneča, da so v odlomku navedeni Goti, Huni in Alani predstavljeni kot povsem enotna skupina, ki jo na Rimljane podobno kot pri Temistiju veže zgolj oseba cesarja Teodozija, saj so, kot si lahko preberemo na začetku predstavljenega odlomka, le njemu svečano obljubili svoje sodelovanje. Pakat skupine Hunov in Alanov prav z ničemer posebej ne izpostavi, čeprav bi pripadniki obravnavane trietnične skupine v primeru, da bi se na osnovi pogodbe, sklenjene z Gracijanom, naselili na področju Panonije, prihajali s tistega dela cesarstva, ki vse do začetka vojne z Magnom Maksimom ni pripadal Teodoziju, temveč Valentinijanu II., vladarju zahodne polovice cesarstva, in je bil neposredno Teodozijeve oblasti podrejen šele potem, ko je leta 387 Maksimova vojska vdrla na področje Italije in je dvor Valentinijana II. zapustil Mediolanum.⁵² Poleg tega bi bila samoumevnost sodelovanja Gotov, Hunov in Alanov trietnične skupine na Teodozijevi strani vprašljiva tudi zaradi Maksimovega prizadevanja, da bi na svojo stran pritegnil kar se da velik kos Ilirika⁵³ in kar največ Teodozijeve vojski priključenih barbarov.⁵⁴ Ker ti, kakor poroča tudi

⁵¹ Da so pripadniki Alatejeve in Safraksove trietnične skupine leta 380 z Gracijanom sklenili ločeno premirje in se v skladu z določili sprejetega dogovora naselili na področju Panonije, je danes v zgodovinski stroki ustaljeno mnenje; gl. Hoffmann, *Das spätrömische Bewegungsheer*, I, 464; Gutmann, *Studien*, 204; Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, 27–28; Wolfram, *Die Goten*, 139; Lotter, *Premiki ljudstev*, 10, 39, 70 (vsa navedena dela prinašajo tudi obsežen seznam starejše literature).

⁵² Lotter, *Premiki ljudstev*, 10.

⁵³ Maksim je v Iliriku prodril vse do Siscije, kjer je med njegovo in Teodozijevo vojsko prišlo do prvega spopada.

⁵⁴ O prizadevanjih uzurpatorja Magna Maksima, da bi si pridobil barbare, ki so se pridružili Teodozijevi vojski, poroča Zosim (4.45.3): Ἐπεὶ δὲ πρὸς τὴν ἔξοδον οὐδὲν ἑλλείπειν ἐδόκει, λόγος ἐνέπεσε ταῖς βασιλέως ἀκοαῖς ὡς οἱ τοῖς Ῥωμαϊκοῖς τέλεσιν ἀναμειγμένοι βάρβαροι δωρεῶν ὑποσχέσει μεγάλων παρὰ Μαζίμου περὶ προδοσίας ἐδέξαντο λόγους, αἰσθόμενοι δὲ ὡς περίπυστον γέγονε, περὶ τὰ τέλματα καὶ τὰς ἐν Μακεδονίᾳ λίμνας συνέφυγον, <ἐν> τοῖς αὐτόθι δάσεσιν ἑαυτοὺς ἀποκρύπτοντες· ἐν οἷς διωκόμενοι καὶ διὰ πάσης ἀναζητούμενοι

Pakat, niso bili zanesljivi in so bili z uzurpatorjem pripravljeni sodelovati,⁵⁵ bi lahko domnevali, da bi Maksim predvsem v primeru panonskih federatov, ki bi mu bili ozemeljsko najbližji in bi bili šele nedavno priključeni Teodozijevemu delu cesarstva, poskusil uporabiti vse možnosti, da bi si pridobil njihovo sodelovanje. Kljub temu pa viri o tem ne poročajo, saj bi si pod barbari, ki so se, kakor piše Zosim, potem ko je bilo razkrita njihovo sodelovanje z uzurpatorjem, zatekli na področje Makedonije, federate iz vrst trietnične skupine Gotov, Hunov in Alanov zelo težko predstavljali, ker bi se ti, če bi bili takrat že naseljeni na področju Panonije, Teodoziji vojski najverjetneje priključili šele v Panoniji in pred odhodom cesarske vojske v vojno proti Magnu Maksimu v Makedoniji ne bi imeli kaj iskati. Pričakovali bi lahko, da bi Pakat, ki si tako kot Temistij prizadeva, da bi Teodozija v svojem govoru predstavil v kar se da idealni podobi, v primeru, če bi pridobitev panonskih federatov od cesarja zahtevala kakršnekoli posebne napore, te Teodozijeve zasluge na nek način posebej izpostavil. Vendar tega ni storil in na osnovi njegovega besedila panonske skupine Gotov, Hunov in Alanov nikakor ne moremo opredeliti kot posebne skupine Teodozijevih zaveznikov iz vrst nerimskih, barbarskih ljudstev. Kakor namreč pri Pakatu prav nikjer ne moremo prebrati, da bi med obema skupinama v odnosu do cesarja Teodozija obstajale kakršnekoli razlike,⁵⁶ prav tako nam njegovo besedilo ne daje nikakršne osnove za domnevo, da je bila Panonija tisto področje, od koder je bila skupina zaveznikov iz vrst nekdanj Alatejevih in Safrakovih Gotov, Hunov in Alanov doma. V primeru, da bi slednji v Panoniji živeli še preden se je Teodozij odpravil na pohod proti Magnu Maksimu, stavek »Ibat sub ducibus uexillisque Romanis hostis aliquando Romanus, et signa contra quae steterat sequebatur, urbesque Pannoniae quas inimici dudum populatione uacuauerat miles implebat.«⁵⁷ ne bi imel povsem smiselne pomena, saj prihod gotsko-hunsko-alanskih zaveznikov v panonska mesta najverjetneje ne bi bil vreden posebne omembe, če bi Goti, Huni in Alani trietnične skupine na področju Panonije živeli že pred tem.⁵⁸

μηχανῆς κατὰ τὸ πολὺ διεφθάρησαν μέρος, ὥστε τὸν βασιλέα τοῦτου τοῦ δέους ἀπαλλαγέντα σπουδῇ πάσῃ καὶ πανστρατιᾷ κατὰ Μαζίμου χωρῆσαι. (Ko se je zdelo, kako je za odhod vse pripravljeno, je cesarju na ušesa prišla vest, da so barbari, ki so se pridružili rimskim vojaškim enotam, zaradi obljubljenih bogatih darov pristali na Maksimovo prigovarjanje k izdaji. Kakor hitro pa so spoznali, da je stvar postala znana, so zbežali na močvirno in z jezeri bogato področje Makedonije, kjer so se poskrili po tamkajšnjih goščavah. Tam so jih zasledovali, jih z vsemi sredstvi iskali in jih tudi velik del pokončali. Tako je bil cesar rešen te skrbi in se je lahko z vso gorečnostjo in celotno vojsko odpravil proti Maksimu.)

⁵⁵ Gl. Zos. 4.45.3; odlomek je preveden v op. 52.

⁵⁶ O takratnem položaju Gotov, Hunov in Alanov, kot ga lahko razberemo na osnovi obravnavanega Pakatovega pisanja, gl. tudi Schulz, *Die Entwicklung*, 67.

⁵⁷ Pacatus 2 (12).32.4; gl. tudi *Odlomek 7*.

⁵⁸ Na mesto opozarja tudi Heather, ki prav tako domneva, da podatek o prihodu barbarskih zavzniških vojakov v panonska mesta ne more dokazovati njihove stalne naselitve na tem področju, marveč bi ga morali, glede na siceršnjo Pakatovo predstavitev Teodozijevih priprav na vojno z Magnom Maksimom, razumeti kot prikaz premika Teodozijevih enot proti uzurpatorju; gl.

Če pa Goti, Huni in Alani, kakor bi lahko razumeli Pakata, niso živeli na področju Panonije⁵⁹ in če je tudi njih, kakor poroča Temistij, dokončno premagal šele Teodozij, potem ohranjeni viri, kot se zdi, prav z ničemer ne potrjujejo domneve, da bi ločen dogovor z njimi lahko sklenil že Gracijan. Na osnovi podatkov, ki nam jih pisni viri prinašajo, tako nimamo oprijemljivega razloga, ki bi mogel ovreči možnost, da 3. oktobra leta 382 mirovnega dogovora z Rimljani niso sklenili le Tervingi, ampak tudi Grevtungi, Huni in Alani.⁶⁰ Kje bi se omenjena skupina po podpisu dogovora lahko naselila, ostaja nejasno, domnevamo pa lahko, da področje, ki ga je v skladu z dogovorom poselila, od naselitvenega področja Tervingov ni moglo biti zelo oddaljeno, saj bi lahko na osnovi kasnejšega usklajenega delovanja med Ataulfom, verjetnim Alatejevim in Saftaksovim naslednikom, ki se je s svojo skupino hunskih in gotskih oddelkov leta 408 zadrževal na področju Panonije, in Alarihom, voditeljem nekdanj Fritigernovih Tervingov, sklepali, da obe skupini tudi v vmesnem obdobju med seboj nista prenehali sodelovati.⁶¹ V takšnem primeru bi morali torej tudi ozemlje, na katerem so se po sklenitvi mirovne pogodbe naselili pripadniki trietnične skupine, prav tako iskati nekje na področju Trakije,⁶² Obrežne Dakije in morda celo

Heather, *Goths and Romans*, 341. Če ob zapisanem drži tudi Maenchen-Helfenova domneva, da so Huni, ki so po dogovoru z Valentinijanovim vojskovodjem Bavtom leta 384 preprečili načrtovani napad Jutungov na področje Recije, v tistem času že živeli na ozemlju rimskega cesarstva zahodno od reke Donave in ne le na danes madžarskem področju obsežnega dela Panonske nižine, potem bi se podatek o petdesetletnem obdobju bivanja Hunov na ozemlju Panonije, ki ga prinašata Marcelin Komes (Marcellin. Comes a. 427) in Jordanes (*Get.* 32.166), prav lahko nanašal na to skupino Hunov in ne na Hune, ki so skupaj z Grevtungi in Alani sestavljali Alatejevo in Safraksovo trietnično skupino. O možnosti, da so Huni, ki so leta 384 v sodelovanju z Bavtom napadli Jutunge, živeli na rimskem ozemlju zahodno od reke Donave, gl. Maenchen-Helfen, *Die Welt der Hunnen*, 31–32. Ambrozijevo (*Exp. luc.* 10.10) in Hieronimovo (*In Sophon.* 1.2.3 in *Ep.* 60 (*Epitaphium Nepotiani*), 16) pisanje o pustošenju barbarskih skupin na traško-ilirskem področju v letih po bitki pri Adrianoplu je preveč splošno, da bi lahko na njegovi osnovi mesto naselitve trietnične skupine Grevtungov, Hunov in Alanov zanesljivo opredelili.

⁵⁹ Edini avtor, ki navaja Panonijo kot s pogodbo določeno naselitveno področje, je Zosim (4.34.2–3). Vendar se njegov podatek povsem gotovo nanaša tako na Fritigernove Tervinge, kakor na Alatejeve in Safraksove Grevtunge, Hune in Alane, ki naj bi jim bila vrhu vsega naselitev na omenjeno področje dovoljena, še preden so ozemlje ob očitnem neupoštevanju dogovora napadli.

⁶⁰ Da naj bi premirje leta 382 podpisali tako Tervingi kakor Grevtungi, zadevalo pa naj bi tudi Hune in Alane, domneva tudi Heather; gl. Heather, *Goths and Romans*, 157.

⁶¹ Domnevo, da je bil Ataulf z Alarihom že pred letom 408 tesno povezan, z utemeljenimi argumenti podrobneje razlaga Heather; gl. Heather, *Goths and Romans*, 343–44.

⁶² Da so se Goti po sklenitvi sporazuma leta 382 naselili na področju Trakije, poročata Temistij (*Or.* 16.209c–210a; 211a–b; 211d–212a) in Jordanes (*Get.* 25.133). Najverjetneje moramo tako razumeti tudi Zosimov podatek, o Teodozijevi naselitvi Atanarihovih Gotov na ozemlje ob reki Donavi (4.34.5), čeprav bi v tem primeru obstajala teoretična možnost, da bi bili Goti naseljeni tudi na področju Vzhodnega Ilirika, ki je bil leta 381, ko naj bi, kakor bi lahko razumeli Zosima, do dogovora med Teodozijem in Atanarihovimi Goti prišlo, še vedno priključen k Teodozijevemu delu cesarstva. Da so Goti naseljevali področje Trakije, bi morda lahko

Makedonije,⁶³ kjer bi se po navedbah ohranjenih virov lahko naselili Goti, potem ko so leta 382 z rimsko stranjo končno sklenili premirje.⁶⁴

4. JE PRI SKLENITVI PREMIRJA LETA 382 SODELOVAL TUDI GRACIJAN?

Ker razen za traško naselitveno področje za druga možna področja naselitve nimamo povsem trdnih dokazov, bi bil ob pretresanju možnosti, ali so se Goti v skladu s pogodbo iz leta 382 naselili samo na Teodozijeve delu cesarstva ali pa so deloma poselili tudi sosednja področja Gracijanovega in Valentinijanovega (II.) dela, pomemben podatek, kakšna je bila vloga, ki jo je pri sklepanju dogovora tega leta imel Gracijan. Čeprav ohranjeni viri nikjer ne omenjajo, da bi Gracijan in njegovi ljudje pri tem kakorkoli aktivno sodelovali, njihovega deleža samo na osnovi molka vseeno nikakor ne bi mogli povsem izključiti. Zato si najprej pogledjmo, kako o sklenitvi rimskega dogovora z Goti v svojem 16. govoru poroča Temistij, ki nam o obravnavani tematiki prinaša največ podatkov:

Odlomek 8:

Ταύτην εὐρίσκων ὁ σοφώτατος βασιλεὺς μόνην περιλείπεσθαι δύναμιν Ῥωμαίοις ἄτρωτον καὶ ἀνέλεγκτον ὑπὸ τῶν βαρβάρων, καὶ γινώσκων ὅτι ὅσπερ ἂν μείζονα ἀδικήσωσι, τοσοῦτ' μᾶλλον ἂν ἐγνώκασιν ἑαυτοῖς συνοισόμενον, ἔγνω βελτίονα εἶναι τὴν ἐπὶ τοῖς ἡμαρτημένοις συγγνώμην τῆς ἄχρι τῶν ἐσχάτων φιλονεικίας, καὶ ζητῶν ὅστις αὐτῷ πρὸς τὴν νίκην ταύτην διακονήσεται καὶ φρονήσει νικῶν

potrjeval tudi podatek, ki ga prinaša Filostorgij (12.2), ko poroča, da je Alarih pred svojim vpadom na področje Makedonije, Tesalije in Ahaje svojo vojsko zbral v zgornjih predelih Trakije.

⁶³ Področji Obrežne Dakije in Makedonije sta na tem mestu navedeni le pogojno, saj iz virov ni jasno razvidno, ali gre za področji, ki so ju Goti po letu 382 v resnici naselili. Jordanes (*Get.* 25.133) namreč poroča, da so se pripadniki Fritigernove ter Alatejeve in Safraksove skupine po dogovoru s cesarjem Valensom naselili na področju Obrežne Dakije, Mezije in Trakije, vendar iz ohranjenih virov ni razvidno, ali je bil dogovor v takšni obliki leta 382 ponovno potrjen. Prav tako ostaja nejasno, ali so pripadniki obeh skupin leta 382 naselili področje Makedonije. Mesto v Temistijevem 34. govoru (Or. 34.24) je nejasno, saj na njegovi osnovi ne moremo zanesljivo razbrati, ali so v njem navedeni Tračani in Makedonci omenjeni zato, ker so jih gotski napadi najbolj prizadeli ali zato, ker so Goti zdaj pri njih doma in lahko zato od blizu opazujejo, kaj se z njimi dogaja.

⁶⁴ O področju, ki so ga Goti s sklenitvijo pogodbe leta 382 poselili, gl. tudi Hoffmann, *Das spätrömische Bewegungsheer*, I, 465, ki kot naselitveno območje navaja Trakijo, zlasti področje province Druge Mezije; Heather, *Goths and Romans*, 159, navaja vse možnosti, ki jih sporočajo viri; Gutmann, *Studien*, 211, domneva, da so se Goti naselili na področju diecez Dakija in Trakija; Liebeschuetz, *Barbarians and Bishops*, 29, kot gotsko naselitveno področje predstavlja Trakijo in Makedonijo; Wolfram, *Die Goten*, 140, postavlja Gote na področje province Druge Mezije in v severovzhodni del Obrežne Dakije.

καὶ εὐνοίᾳ, οὐκ ἐδεήθη χρόνου πρὸς εὖρεσιν τοῦ μάλιστα ἐπιτηδείου, ἀλλ' ὃν ᾗδαι
πάλαι τῶν στρατηγῶν τὰ αὐτὰ φρονοῦντα αὐτῷ καὶ τὰ αὐτὰ ἐξηλωκότα, προχειρί-
ζεται τοῦτον ἐπὶ τὴν πείραν ταύτην ἀμελλητί ... (Temistij, *Or.* 16.208a–208b)

Ker je najpametnejši kralj videl, da je to edina moč, ki je Rimljanom nepoškodovana in nedotaknjena s strani barbarov še ostala, in ker je spoznal, da, kolikor večja bo škoda, ki jo povzročajo, toliko trdnejše bo njihovo prepričanje, da jim pri naša korist, je presodil, da je bolje odpustiti tem, ki so narobe ravnali, kakor pustiti, da se boj do konca razbesni. In ko je premišljeval, kdo bi mu v prizadevanjih za dosego te zmage lahko pomagal ter s svojim razumom in dobrohotnostjo dosegel zmagoviti izid, ni potreboval veliko časa, preden je našel najbolj primernega moža, pač pa je brez obotavljanja za to nalogo⁶⁵ izbral njega,⁶⁶ o katerem je že dolgo vedel, da je med vojskovodji z njim enakih misli in enakih želja.

Odlomek 9:

Καὶ αὐτίκα ἀπῆει θεθαρρηκῶς, οὐ φάλαγγος πεζῶν ἐπομένης, οὐδ' ἰππικῶν λόχων
παραπεπόντων, οὐδὲ πέντε ὑποστρατήγους ἐφελκόμενος, ἀλλὰ μόνον τοῖς
βασιλέως παραγγέλμασι πεφραγμένος, καὶ τούτοις προπομποῖς χρώμενος καὶ
παραπομποῖς. οὐκοῦν οὐδὲ ἐδέησεν αὐτῷ χρόνου πρὸς ταύτην τὴν νίκην, ἀλλὰ
φανέντι μόνον καὶ προδείξαντι τὴν τοῦ πέμψαντος εὐμένειαν ὑπέκυπτε μὲν εὐθὺς
ἢ θρασύτης Σκυθῶν, ἐξεκόπτετο δὲ ἡ τόλμα, συνεστέλλετο δὲ ὁ θυμός, ἐξέπι-
πτε δὲ ὁ σίδηρος ἐκοντὶ ταῖν χεροῖν, εἵποντο δὲ ἄγοντι πρὸς βασιλεῖα καθάπερ ἐν
πομπῇ καὶ πανηγύρει αἰσχυρόμενοι τὴν γῆν, εἰς ἣν πρότερον ἐπαρῶνσαν, καὶ
φειδόμενοι τῶν λειψάνων ὡς ἱερῶν, μόνας ἐπιφερόμενοι τὰς μαχαίρας, ἃς ἐμελλον
βασίλει προσοίσειν ἀνθ' ἱκετηρίας· τὰ δὲ ἄλλα γυμνοὶ καὶ εἰρηνικοὶ, ἡττημένοι
ταῖς γνώμασι, οὐχὶ τοῖς σώμασι. (Temistij, *Or.* 16.208d–209b)

Poln zaupanja je takoj odšel na pot.⁶⁷ Ob sebi ni imel niti oddelka pešcev niti spremstva konjeniških enot in tudi petih nižjih častnikov si ni vzel s seboj, marveč so ga varovali le napotki kralja, ki so mu služili kot sopotniki in spremljevalci. Za to zmago tudi ni potreboval nobenega časa,⁶⁸ ampak je bilo dovolj, da je prišel in predstavil dobrohotnost tega, ki ga je poslal, in že se je uklanjala ošabnost Skitov,

⁶⁵ Z nalogo je mišljena sklenitev premirja.

⁶⁶ Mišljen je Saturnin.

⁶⁷ Mišljen je Saturnin.

⁶⁸ Temistij s svojim pisanjem ustvarja vtis, da so bila pogajanja hitro zaključena oziroma jih sploh ni bilo, saj naj bi Goti takoj pristali na rimske pogoje. Vendar pa čas, ki je potekel od Atanarihovega sprejema januarja 381 do podpisa premirja oktobra 382, jasno kaže, da temu ni bilo tako.

topela je predrznost in popuščal pogum, orožje pa je samo od sebe padalo iz rok. Ko jih je peljal h kralju, so mu sledili, kot bi bili v slovesnem sprevodu in bi slavili praznik, v ponižnosti pred zemljo, ki so jo prej v pijani nasilnosti teptali, in v spoštovanju do ostankov umrlih, ki se jih kot svetih niso dotikali. Pri sebi so imeli le nože, da bi jih namesto daru pomoči prosečih izročili kralju. Sicer so bili neoboroženi in miroljubni, saj jih je premagala moč razuma in ne fizična sila.

Odlomek 10:

ὁ δὲ τοῦ οὐρανόθεν Ὀρφέως ὑποφήτης καὶ θεραπευτής, ὁ τῇ θεοσδότῳ χρώμενος μουσικῇ, λόγοις ἐπαγωγῶς καὶ γλύκιον μέλιτος ῥέουσιν, οἷος ἐστάλη παρὰ τοῦ πέμψαντος ἐσκευασμένος, τούτοις ἐπάδων, τούτοις κηλῶν, τούτοις παραινῶν, τὰς ἀγαθὰς ὑποτιθεῖς ὑπὲρ τῶν μελλόντων ἐλπίδας, ἀφαιρούμενος τῆς ἐφ' οἷς ἡδίκησαν ὑποψίας, προσείων ὥσπερ θαλλὸν τὴν βασιλέως φιλανθρωπίαν, ἦγε τιθασοὺς καὶ χειροθήεις, μονονοῦ τῷ χεῖρε περιαγαγὼν εἰς τοῦπίσω· ὥστε ἀμφισβητήσιμον εἶναι πότερον κατεπολέμησε τοὺς ἀνθρώπους ἢ καθωμίλησε. (Temistij, *Or.* 16.209d–210a)

On⁶⁹ pa, razlagalec in častilec nebeškega Orfeja, ki ga je kot izvajalca od Boga dane glasbe odpravil na pot oni, ki ga je poslal,⁷⁰ je, opremljen z mamljivimi in slajše kot med tekočimi besedami, z njimi osvajal, z njimi omamljal in z njimi prigovarjal, vzbujal dobro upanje na prihodnost, blažil nezaupanje do teh, ki so jim prizadejali krivico, kot oljčno vejico držal pred njimi kraljevo človekoljubje, jih vodil krotke in poslušne in le malo je manjkalo, da jim ni za hrbet zvil njihovih rok. Tako ni bilo povsem jasno, ali je ljudi premagal v boju ali jih osvojil z besedo.

Odlomek 11:

μακαριστὸς μὲν τῆς εἰς τοιοῦτον φιλοτιμίας, μακαριστὸς δὲ τῶν παρὰ τοιοῦτου χαριστηρίων, καὶ μηδὲ ἀπεικώτως. οὐ γὰρ Τηριδάτην ἡμῖν ἐκίλησεν οὐδὲ Ἀρμένιον ἄνθρωπον εὐκαταγώνιστον καὶ εὐάλωτον καὶ προσέτι γε ἐκ τῶν ἐκείνῃ βαρβάρων, οἷς ἐν ἔθει μὲν τὸ ἐξογκοῦσθαι, ἐν ἔθει δὲ τὸ ὑποπτεῦναι, δουλεία δὲ ἐλευθερίας οὐ πολὺ διενήνοχεν, ἀλλ' οἷς ἐκ παίδων συντρέφεται φρόνημα ἀκλινές, καὶ οἷς τὸ μικρὸν ὑποκύψαι χαλεπώτερον τοῦ τεθνάναι. τούτων ἐρωῶμεν τοὺς ἐξάρχους καὶ κορυφαίους οὐ ῥακίου παραχωροῦντας σὺν εἰρωνείᾳ, ἀλλὰ τοῦ σιδήρου καὶ τῶν ξιφῶν ἐξισταμένους, οἷς μέχρι τῆς ἡμέρας ἐκείνης ἐκράτουν, καὶ τοῖς γόνασιν

⁶⁹ Mišljen je Saturnin.

⁷⁰ Mišljen je cesar Teodozij.

ἐμφομένους τοῦ βασιλέως μᾶλλον, ἢ πρὶν τὴν Θέτιν φησὶν Ὅμηρος τοῖς γόνασιν ἐμφῶναι τοῖς τοῦ Διὸς ... (Temistij, Or. 16.210b–210c)

Blažen⁷¹ je zaradi svojega prizadevanja zanj,⁷² blažen zaradi zahvale, ki jo bo od njega prejel; in prav gotovo ne neupravičeno. Ni bil namreč Tiridat,⁷³ ki ga je očaral za nas, niti kar kakšen Armenec, ki ga je mogoče z lahkoto premagati in si ga podrediti, ker je iz vrst barbarov tistega področja, v katerih naravi je tako ošabno napihovanje kakor sumničava nezaupljivost, suženjstvo pa se ne razlikuje prav dosti od svobode, temveč je očaral te, ki jih že od mladih nog vzgajajo v neupogljivem duhu in jim je najbolj ohlapna oblika podrejenosti strašnejša kakor smrt. Nismo videli njihovih voditeljev in poglavarjev, kako z neodkritimi nameni izročajo raztrgano zastavo, ampak kako odlagajo orožje in meče, s katerimi so vse do tistega dne gospodovali, ter se tesneje privijajo h kraljevim kolenom, kot je, kakor pripoveduje Homer, Tetis nekoč objela Zevsova kolena.

Odlomek 12:

Ἀλλ' ἰδοὺ τὸ ἔχθιστον ὄνομα Σκύθαι ὅπως νῦν ἀγαπητόν, πῶς νῦν κεχαρισμένον, πῶς νῦν προσήγορον. συμπανηγυρίζουσιν ἡμῖν τὴν τοῦ στρατηγοῦ πανήγυριν, ὅφ' οὗ καλῶς ποιοῦντες ἐάλωσαν, καὶ συνεορτάζουσι τὰ καθ' ἑαυτῶν ἐπινίκια. εἰ δὲ μὴ πρόρριζοι παντελῶς ἀπολώλασιν, οὐ χρὴ δυσχεραίνειν· λόγου γὰρ καὶ φιλανθρωπίας αἱ νῖκαι τοιαῦται, οὐκ ἀνελεῖν, ἀλλὰ βελτίους ποιῆσαι τοὺς λελυπηκότας. ἔστω γὰρ ὅτι καὶ τὸ ἀνελεῖν ἦν ἐν ῥαστώνῃ καὶ δρᾶσαι πάντα ὑπῆρξεν ἂν ἡμῖν, ἀντιπαθεῖν δὲ μὴδ' ὅτιοῦν, καίτοι γε ἐκ τῶν πολλάκις συμβεβηκότων οὐ ταῦτα ἦν ἀκόλουθα καὶ εἰκότα, ἀλλ', ὅπερ εἶπον, ἔστω καὶ τοῦτο κεῖσθαι ἡμῖν ἐπ' ἐξουσίας. πότερον οὖν βέλτιον νεκρῶν ἐμπλήσαι τὴν Θράκην ἢ γεωργῶν; καὶ τάφων ἀποδείξαι μεστὴν ἢ ἀνθρώπων; καὶ βαδίζειν δι' ἀγρίας ἢ δι' εἰργασμένης; καὶ ἀριθμεῖν τοὺς πεφονευμένους ἢ τοὺς ἀροῦντας; καὶ μετοικίζειν, εἰ τύχοι, Φρύγας καὶ Βιθυνοὺς ἢ συνοικίζειν οὓς κεχειρώμεθα; ἀκούω παρὰ τῶν ἐκεῖθεν ἀφικνουμένων ὅτι μεταποιοῦσι τὸν σίδηρον ἐκ τῶν ξιφῶν καὶ τῶν θωράκων εἰς δικέλλας νῦν καὶ δρεπάνας, καὶ τὸν Ἄρην πόρρωθεν ἀσπαζόμενοι προσεύχονται Δήμητρι καὶ Διονύσῳ. (Temistij, Or. 16.210d–211b)

Pa pogledjte, kako priljubljeno je zdaj najbolj osovraženo ime Skiti, kako je dobrodošlo in kako toplo sprejeto. Skupaj z nami slavijo praznik vojskovodje,⁷⁴ ki jih je

⁷¹ Mišljen je Saturnin.

⁷² Mišljen je cesar Teodozij.

⁷³ Tiridat, brat partskega kralja, je bil armenski kralj. Leta 66 se je odpravil na dolgo, več mesecev trajajoče potovanje v Rim, da ga je tam cesar Neron okronal z diademom.

⁷⁴ Mišljen je Saturnin, ki ga je Teodozij zaradi zaslug za sklenitev premirja nagradil z mestom

na njihovo srečo premagal, in sodelujejo pri praznovanju zmage nad njimi samimi. Četudi niso bili s korenino vred povsem uničeni, se ni treba pritoževati. Takšne so namreč zmage razuma in človečnosti: ne uničiti, temveč poboljšati te, ki so povzročili trpljenje. Le predstavljamo si, da bi bilo njihovo uničenje enostavna stvar in bi nam bilo to mogoče izpeljati, ne da bi pri tem trpeli kakršnekoli posledice. Vendar pa je na osnovi številnih preteklih dogodkov jasno, da to ni bilo primerno niti mogoče. Zato pa si, kakor sem rekel, predstavljajmo, da bi bilo to v naši moči.⁷⁵ Kaj bi bilo tedaj bolje: napolniti Trakijo s trupli umrlih ali s kmeti? Jo izpolniti z grobovi ali z ljudmi? Hoditi skozi divjino ali po obdelani deželi? Prešteti ubite ali te, ki obdelujejo zemljo? Poseliti deželo na primer s Frigijci in Bitinijci ali živeti skupaj s tistimi, ki smo si jih podvrgli? Od ljudi, ki prihajajo od tam, slišim, da zdaj železo mečev in oklepov predelujejo v motike in srpe, molijo pa k Demetri in Dionizu, čeprav je bil nekoč Ares tisti, ki so ga častili.

Glede na namen obravnavanega Temistijevega govora,⁷⁶ da v svet ponese slavo obeh slavljencev, cesarja Teodozija in poveljnika Saturnina, seveda ne preseneča, če je avtor Saturninu kot novemu konzulu, ki je v svoji novi službi ravno stopil pred oči javnosti, takoj za cesarjem Teodozijem namenil največji delež slave. Zaradi takšne narave govora sta Teodozij in Saturnin v njem predstavljena kot najpomembnejša in hkrati skorajda edina tvorca leta 382 podpisanega mirovnega sporazuma. Z imenom se v celotnem govoru ob omenjenih možeh kot sodelavec pri sklenitvi premirja na rimski strani ne omenja prav nihče več in le na osnovi v govoru izrečene napovedi, da je konzul za prihodnje leto (384) zaradi Saturninovega tedanjega imenovanja že znan,⁷⁷ lahko sklepamo, da je bil Rihomer⁷⁸, konzul naslednjega leta (384), s častjo nagrajen zaradi enakih zaslug, ki so leto pred tem častno službo prinesle že Saturninu. Ob skopih podatkih, ki jih o skupini mož, odgovorni za pripravo in izvedbo mirovnih dogovorov v Temistijevem govoru dobimo, pa ni povsem nepomembno, da Temistij precej podrobno navaja tiste, ki pri sklenitvi dogovora niso bili zraven. Bilo naj namreč ne bi niti enega oddelka pešcev niti spremstva konjeniških enot in tudi ne petih nižjih častnikov.⁷⁹ Čeprav se podatek navezuje na predhodno Temistijevo vzporejanje Saturnina s Patroklom iz Homerjeve Iliade,⁸⁰ bi morda

konzula.

⁷⁵ Zapisano povsem nedvoumno dokazuje, da Rimljani Gotov z vojaško silo niso mogli premagati; gl. tudi Heatherjev in Moncurjev komentar k navedenemu mestu v Heather in Moncur, *Politics, Philosophy*, 262.

⁷⁶ Govor nosi naslov *Zahvala cesarju za mir in za konzulat vojskovodje Saturnina*.

⁷⁷ Them., Or. 16.201b.

⁷⁸ Jones et al., *Prosopography*, 765–66, Flavius Richomeres.

⁷⁹ Them., Or. 16.208d.

⁸⁰ Tako naj bi Patrokla, ko se je v Ahilovi opravi odpravil v boj zoper Trojance, spremljalo pet Ahilovih častnikov in njihove vojaške enote. O navedenem vzporejanju gl. tudi Heather in Moncur, *Politics, Philosophy*, 277, op. 239 in 240.

vendarle lahko služil kot dokaz za domnevo, da Saturnin in Rihomer pri opravljanju svojega poslanstva s seboj v resnici nista imela veliko spremljevalcev. Tedaj pa maloštevilnost Saturninovega spremstva najverjetneje ne bi pomenila, da Saturnin zaradi dovršenosti navodil, ki jih je od cesarja dobil, za izpolnitev svoje naloge ni potreboval pomočnikov,⁸¹ temveč predvsem to, da Rimljani mirovnega sporazuma niso izsilili z vojaško silo, ampak s pogajanjem, pri čemer demonstrativni prikaz sile ne bi bil zgolj neprimeren, marveč verjetno predvsem docela nedopusten. A zakaj bi se zdelo Temistiju potrebno, da v govoru prav neštevilnost mirovnega poslanstva posebej izpostavi, saj bi bila Saturninova vloga imenitnejša in položaj rimske strani v pogajanjih trdnjši, če bi Saturnina kot predstavnika zmagovite strani pri sklepanju premirja spremljala s spremstvom vojske okrepljena številna delegacija, ki ne bi naredila močnega vtisa le na nasprotno, gotško stran, ampak tudi na same Rimljane? Zdi se, da je Temistij poskušal olepšati pomanjkljivost, za katero je domneval, da v očeh vsaj dela predvidenih poslušalcev ne uživa primerne občudovanja. Bi bilo torej mogoče, da sklenitev mirovnega sporazuma, kljub temu, da sta se obe strani nanj, kot kaže, zelo dolgo pripravljali, med Teodozijevimi ljudmi še vedno ni imela dovolj vplivnih pristašev?⁸² Temistij si namreč skozi celoten 16. govor prizadeva poslušalce prepričati, da Teodozij in Saturnin boljšega dogovora z Goti ne bi mogla podpisati.⁸³ A kljub očitni avtorjevi želji, da bi dogovor približal nenaklonjenemu mnenju močne večine, v govoru nikjer niti med vrsticami ne zasledimo, da bi Temistij odgovornost, ki sta jo nosila oba slavljenca, cesar Teodozij in Saturnin, vsaj deloma poskušal prevaliti še na koga drugega. Mar ne bi bilo zelo verjetno, da bi Temistij, če bi bilo na Gracijana in njegove ljudi mogoče prevaliti vsaj del neljubega bremena, priložnost izkoristil in jasno povedal, da za nezaželeno premirje ni kriv samo Teodozij, marveč tudi Gracijan? Vendar o morebitni udeležbi Gracijana in njegovih ljudi pri sklepanju obravnavanega mirovnega sporazuma v Temistijevem šestnajstem govoru ne zasledimo niti besede.

Enako kot Temistij o udeležbi Zahoda pri sklenitvi premirja molčijo tudi drugi avtorji, ki v svojih delih takratno vojno z Goti in njen razplet obravnavajo ali vsaj na kratko omenjajo.⁸⁴

⁸¹ Them., *Or.* 16.208d; gl. tudi zgoraj, *Odlomek* 9.

⁸² Da se med Teodozijevimi ljudmi mnogi tudi po sklenitvi miru 3. oktobra 382 še vedno niso strinjali s Teodozijevo odločitvijo, da z mirovnim dogovorom in ne z uničujočo bitko zaključijo dolgotrajno vojno, bi lahko sklepali tudi na osnovi pri Temistiju navedenega razloga, da naj bi Teodozij za zahtevno nalogo mirovnega pogajalca z Goti izbral Saturnina zato, ker je vedel, da je med vojskovodji z njim enakih misli in enakih želja (Them., *Or.* 16.208b; gl. tudi zgoraj, *Odlomek* 8). Če pa je bila enakost misli eden od kriterijev Teodozijevega izbora, smo lahko prepričani, da velik del ostalih, ki bi glede na svoje siceršnje odlike prav tako lahko bili izbrani, Teodozijeve mirovne politike ni odobral in zato pri mirovnih pogajanjih ni mogel sodelovati.

⁸³ To dokazujejo prav vsi v članku predstavljeni odlomki Temistijevega 16. govora; gl. zgoraj, *Odlomki* 2, 8–12.

⁸⁴ *Cons. Constantinop.* a. 382.2 (gl. zgoraj, *Odlomek* 1); Iord., *Get.* 28.145 (gl. zgoraj, *Odlomek* 6);

Odlomek 13:

Itaque Theodosius adflicta rempublicam ira Dei reparandam credidit misericordia Dei; omnem fiduciam sui ad opem Christi conferens maximas illas Scythicas gentes formidatasque cunctis maioribus, Alexandro quoque illi Magno, sicut Pompeius Corneliusque testati sunt, evitatas, nunc autem extincto Romano exercitu Romanis equis armisque instructissimas, hoc est Alanos Hunos et Gothos, incunctanter adgressus magnis multisque proeliis vicit. Urbem Constantinopolim victor intravit et ne parvam ipsam Romani exercitus manum adsidue bellando detereret, foedus cum Athanarico Gothorum rege percussit. Athanaricus autem continuo ut Constantinopolim venit, diem obiit. Universae Gothorum gentes rege defuncto aspicientes virtutem benignitatemque Theodosii Romano sese imperio dediderunt. (Pavel Orozj 7.34.5–7)

Tako je Teodozij verjel, da se mora država, ki jo je zadela jeza Boga, obnoviti z usmiljenjem Boga. S trdnim zaupanjem v Kristusovo pomoč je mogočno ljudstvo Skitov, ki je vsem prejšnjim rodovom vlivalo strah in se mu je izognil celo sam Aleksander Veliki, kakor poročata Pompej⁸⁵ in Kornelij⁸⁶, zdaj pa se je po porazu rimske vojske⁸⁷ dodobra oskrbelo z rimskimi konji in orožjem, brez obotavljanja napadel in jih, to je Alane, Hune in Gote, v številnih velikih bitkah premagal. Kot zmagovalec je stopil v mesto Konstantinopol in z namenom, da ne bi z nenehnim vojskovanjem povsem izčrpal majhne enote rimskih vojakov, z gotskim kraljem Atanarihom sklenil dogovor. Vendar je Atanarih takoj zatem, ko je prišel v Konstantinopol, umrl. Po kraljevi smrti se je celotno ljudstvo Gotov, ker je videlo Teodozijevo moč in dobrotljivost, predalo rimski oblasti.

Odlomek 14:

Eodem anno universa gens Gothorum Athanarico rege suo defuncto Romano sese imperio dedit mense Octobrio. (Marcelin Komes, *Kronika* a. 382.2)

Istega leta se je celotno ljudstvo Gotov po smrti svojega kralja Atanariha v mesecu oktobru predalo rimskemu cesarstvu.

Zosim (4.34.5) sklenitve dogovora leta 382 ne omenja in Teodozijev dogovor z Atanarihovimi Goti predstavlja kot zaključek takratnih sovražnosti med Goti in Rimljani.

⁸⁵ Pompej Trog, rimski zgodovinar galskega rodu iz časa cesarja Avgusta.

⁸⁶ Kornelij Nepot (ok. 100 pr. Kr.–po 28 pr. Kr.) je bil rimski zgodovinar in biograf.

⁸⁷ Mišljen je poraz rimske vojske v bitki pri Adrianoplu.

Odlomek 15:

Dicamne ego receptos servitum Gothos castris tuis militem, terris sufficere cultorem? (Pakat 2 [12].22.3)

Naj jaz govorim, da so Goti, potem ko so bili podvrženi, priskrbeli vojake za tvoje tabore in obdelovalce za našo zemljo?⁸⁸

Odlomek 16:

λεγέσθω δὴ τι καὶ περὶ σοῦ τοιοῦτον, ἄλλως θ' ὅτε σοι καὶ δόξα πλείων ἐντεῦθεν ἢ παρὰ τῶν ἐν ὅπλοις κατωρθωμένων, ἃ σε δεσπότην καὶ Σκυθῶν ἐποίησε δούλων εὖνων. (Libanij, Or. 19.16)

Naj se torej tudi o tebi⁸⁹ govori nekaj takega,⁹⁰ še zlasti, ker si boš na osnovi tega pridobil večjo slavo, kot bi ti jo lahko prinesle z orožjem izbojevane zmage, ki so iz tebe naredile gospodarja nad Skiti in iz njih naklonjene podložnike.

Odlomek 17:

καὶ τὸ νῦν δὴ τοῦτο, παρ' ἡμᾶς οὐ πολεμῆσιόντες ἦλθον, ἀλλ' ἰκετεῦσόντες, ἐπειδὴ πάλιν ἀνίσταντο· μαλακωτέροις δὲ ἐντυχόντες, οὐ τοῖς ὅπλοις Ῥωμαίων, ἀλλὰ τοῖς ἡθεσιν, ὥσπερ ἴσως ἔδει πρὸς ἰκέτας, γένος ἀμαθῆς τὸ εἰκὸς ἀπεδίδου, καὶ ἐθρασύνετο, καὶ ἡγνωνόμει τὴν εὐεργεσίαν, ὑπὲρ οὐ πατρὶ τῷ σῷ δίκας ἐπ' αὐτοὺς ὠπλισμένῳ διδόντες, αὐθις ἦσαν οἰκτροὶ καὶ ἰκέται σὺν γυναιξὶν ἐκάθιζον· ὁ δὲ τῷ πολέμῳ νικῶν ἐλέφ παρὰ πλείστον ἡττᾶτο, καὶ ἀνίστη τῆς ἰκετείας, καὶ συμμαχούς ἐποίει, καὶ πολιτείας ἡξίου, καὶ μετεδίδου γερῶν, καὶ γῆς τι ἐδάσατο τοῖς παλαμναίοις Ῥωμαϊκῆς, ἀνὴρ τῷ μεγάλόφρονι καὶ γενναίῳ τῆς φύσεως ἐπὶ τὸ πρᾶον χρησάμενος. (Sinezij, *De regno* 21)

Tako tudi sedaj k nam niso prišli z namenom, da bi se vojskovali, ampak so prosili varstva, ker so bili znova pregnani. Ko pa so bili na strani Rimljanov bolj deležni blagohotnosti njihovih nravi kakor orožja, kot se do prosečih verjetno tudi spodobi, je neuko ljudstvo to, kar je pravično, zavrnilo, postalo predrzno in s prezirom

⁸⁸ Pakat se z vprašanjem obrača na cesarja Teodozija.

⁸⁹ Libanij se z željo obrača na cesarja Teodozija, ki mu je njegov 19. govor, naslovljen *Cesarju Teodoziju o vstaji*, tudi namenjen.

⁹⁰ Pred tem navaja Libanij primere, ko so v primerih uporov ali sodelovanja s sovražnikom oblasti s krivimi usmiljeno ravnale.

zapravilo izkazano dobroto. Za to so tvojemu očetu⁹¹, ki jih je z vojsko napadel, plačali kazen, bili znova pomilovanja vredni in skupaj z ženami ponovno prosili varstva. Ker ga je, zmagovalca v boju, usmiljenje povsem premagalo, je uslišal prošnjo, jih naredil za zaveznike, jih počastil z državljanstvom, jim dovolil prevzem častnih služb in nasilnežem razdelil nekaj rimske zemlje. Tako je mož z blagim ravnanjem izkazal srčnost in plemenitost svojega značaja.

Odlomek 18:

καὶ πολλὰ μὲν τοὺς ταύτῃ ὥκημένους δεινὰ ἔδρασαν, μετὰ δὲ δόντος βασιλέως ὥκησαντο ἐς τὰ ἐπὶ Θράκης χωρία, καὶ τὰ μὲν ξυνεμάχουν Ῥωμαίοις, τὰς τε συντάξεις ὥσπερ οἱ ἄλλοι στρατιῶται πρὸς βασιλέως κομιζόμενοι ἀνὰ πᾶν ἔτος καὶ φοιδεράτοι ἐπικληθέντες· (Prokopij, *Zgodovina vojn* 8 [Goth. 4] 5.13)

Najprej so tamkaj živečim ljudem prizadejali veliko hudega,⁹² nato pa so se s cesarjem dovoljenjem naselili na področju Trakije. Postali so zavezniki Rimljanov, tako kot drugi vojaki od cesarja vsako leto prejemale plačilo in se imenovali federati.

Bi lahko na osnovi dejstva, da se Gracijan in njegovi ljudje pri sklepanju leta 382 sklenjenega premirja v nobenem od ohranjenih virov⁹³ ne omenjajo in da je v njih povsem nedvoumno kot s pogodbo določeno naselitveno področje Gotov navedeno le ozemlje Trakije, domnevali, da odsotnost Gracijana in njegovih ljudi ni le

⁹¹ Mišljen je cesar Teodozij, saj se Sinezij v odlomku obrača na njegovega sina Arkadijo.

⁹² Odlomek predstavlja nadaljevanje kratkega Prokopijevega opisa dogajanja, ki je privedlo do prihoda Gotov pod Alavivovim in Fritigernovim vodstvom na področje rimskega cesarstva.

⁹³ Seveda bi bila lahko, kakor domnevata Heather in Moncur, v primeru, če bi se tudi z Gracijanovega dvora ohranil panegirik, kakršen nam je pri razkrivanju Teodozijeve vloge v obravnavanih dogodkih na voljo v obliki Temistijevega 16. govora, naša predstava o deležu obeh cesarjev v mirovnih dogovorih leta 382 precej drugačna od te, ki jo danes na osnovi ohranjenih virov imamo; gl. Heather in Moncur, *Politics, Philosophy*, 259. Vendar pa pri presojanju stopnje objektivnosti našega poznavanja takratnega dogajanja morda vendarle ni povsem nepomembno, da avtorji ohranjenih besedil niso vsi z Vzhoda (Orozij, ki je bil doma iz Hispanije, je svojo *Zgodovino proti poganom* napisal v mestu *Hippo Regius* v Afriki) in tudi Teodoziju samemu (Zosim) ali zgolj njegovemu ravnanju z Goti niso vsi naklonjeni (Sinezij v spisu *De regno* opozarja na dolgoročne nevarnosti Teodozijevega pogojev sprejema Gotov na ozemlje rimskega imperija leta 382; gl. Heather, »Anti-Scythian Tirade,« 154). Kaj ne bi mogli ob tem upravičeno domnevati, da bi vsaj Sinezij, ki je navedeni spis namenil Teodozijevega sinu Arkadiju, del krivde za razmere, pred katerimi svari tedanjega vzhodnega cesarja, če bi vedel za Gracijanovo sodelovanje pri zaključnih mirovnih pogajanjih, prenesel tudi na Teodozijevega sovladarja in tako omilil kritiko odločitev, ki jih je glede reševanja gotskega vprašanja takrat sprejel oče trenutnega vzhodnega cesarja? O Sinezijeve kritiki cesarske politike do sprejetih Gotov gl. podrobneje Heather, »Anti-Scythian Tirade,« 152–72.

posledica nevednosti ali namernega prikrivanja avtorjev ohranjenih besedil, marveč predstavniki zahodnega dela cesarstva pri sklepnem dejanju gotske vojne v resnici niso bili navzoči in je breme sprejema v vojni nepremaganega sovražnika v celoti prevzel le cesarju Teodoziju zaupani del? Več kot leto in pol pred tem je tudi dogovor z Atanarihom in njegovimi Goti sklenil le Teodozij, medtem ko Gracijan tudi takrat neposredno ni sodeloval, čeprav Teodozijevemu ravnanju, kot smo predvsem na osnovi Temistijevega pisanja lahko skoraj povsem prepričani, ni nasprotoval.⁹⁴ Bi na osnovi z Atanarihom sklenjenega dogovora lahko domnevali, da je bila končna rešitev gotskega vprašanja vendarle že vse od Teodozijevga imenovanja zgolj naloga vzhodnega cesarja, ki mu je Gracijan v primeru potrebe pomagal z vojsko in nasveti, vendar sam, če neposredni nevarnosti ni bil izpostavljen tudi zahodni del cesarstva, v reševanju konflikta osebno ni sodeloval?⁹⁵ Da bi si cesarja breme varovanja meja pred vpadi lahko tako razdelila, bi lahko potrjevala tudi odločitev o delitvi Ilirika, saj se v primeru, če bi obe polovici cesarstva v vojni z Goti enakovredno sodelovali, delitev ne bi zdela povsem smiselna. Vpad Alatejeve in Safraksove skupine na področje Panonije domneve o takšnem namenu delitve ne more spodbiti, pač pa lahko njeno pravilnost, kot se zdi, celo potrjuje. Na osnovi Amijanovega⁹⁶ in Zosimovega⁹⁷ pisanja bi bilo namreč mogoče sklepati, da je bil napad omenjene skupine v veliki meri nepričakovan in za neuspeh rimske strani v obrambi pred njim morda ni bila kriva le Vitalijanova nesposobnost, temveč predvsem to, da nanj nihče ni bil pripravljen.⁹⁸ Ker je rimska vojska, kot se zdi, do poletja leta 380 razmere v Panoniji v tolikšni meri obvladala, da je Gracijan že poleti Teodoziju lahko poslal nujno potrebne okrepitev, bi si namreč težko predstavljali, da je takratno ravnanje v Panoniji nameščenih oddelkov rimske vojske usmerjalo povsem nesposobno vodstvo. Če pa je bilo za začetni vojaški neuspeh bolj krivo presenečenje kot nesposobnost vojaških poveljnikov, potem bi bili lahko povsem prepričani, da Gracijan po Teodozijevem imenovanju z gotsko vojno ni nameraval imeti kaj več kot najnujnejših opravkov in je potem, ko so bili napadalci Panonije odbiti in sta Bavto in Arbogast skupaj s Teodozijev vojsko na področje

⁹⁴ O vlogi, ki jo je Gracijan imel pri takratnem Teodozijevem ravnanju, gl. podrobneje mojo še neobjavljeno razpravo, Cedilnik, »Teodozijeva vojna.«

⁹⁵ Zaradi poteka gotske vojne se je Gracijan v obdobju od 379 do 382 večkrat zadrževal na področju Ilirka ali v njegovem neposrednem zaledju v Akvileji, vendar njegova navzočnost na tem prostoru, čeprav je bila prav gotovo tudi ali pa predvsem posledica vojskovanja z Goti, ne more ovreči možnosti, da Gracijan v skladu s prvotno delitvijo zadolžitev v tej vojni ni imel namena aktivneje sodelovati. Zato je bila njegova kasnejša udeležba posledica razmer, ki so nastale, potem ko je Alatejeva in Safraksova trietnična skupina prodrla vse do Panonije, česar ob Teodozijevem imenovanju, kot se zdi, na rimski strani niso pričakovali. O navzočnosti cesarja Gracijana na ilirskem področju in njegovem neposrednem zaledju v obravnavanem obdobju gl. Seeck, *Regesten der Kaiser*, 250–60.

⁹⁶ Amm. 25.10.9.

⁹⁷ Zos. 4.34.1.

⁹⁸ Če drži domneva, da je Alatejeva in Safraksova skupina Panonijo napadla z ozemlja onstran Donave in ne z južne strani prek Save, bi bilo presenečenje še toliko bolj razumljivo.

Trakije potisnila tudi preostale skupine gotskih vojščakov, sam od sebe ali morda tudi zato, ker je bil Teodozij z njim vse manj pripravljen sodelovati, slednjemu prepustil, da je sam do konca razrešil tedaj že docela obvladljivo gotsko vprašanje.⁹⁹

5. SKLEP

Naj za sklep na kratko povzamemo. Po katastrofalnem porazu rimske vojske v bitki pri Adrianoplu in potem, ko Gracijan s svojo domnevno mirovno pobudo leta 378 sovražnega divjanja Gotov, Hunov in Alanov ni mogel zaustaviti, je bilo ob imenovanju Teodozija za novega cesarja v vzhodnem delu rimskega cesarstva predvideno, da bo novi cesar v gotski vojni s prenovljeno vzhodno armado nosil glavno breme in največjo odgovornost. V skladu z navedenim načrtom je bil Ilirik, ki je bil dotlej kot celota priključen Zahodu, razdeljen na zahodni in vzhodni del. Vzhodni del z diecezama Dakijo in Makedonijo je bil zaradi predvidevanja, da je vpadom Gotov in pridruženih jim Hunov in Alanov bolj izpostavljen, priključen Teodozijeveemu Vzhodu, zahodni del pa je še naprej ostal v okviru zahodnih upravnih struktur. Domnevamo lahko, da ob uspešnem delovanju Teodozijeve vojske napada nanj niso več pričakovali, zato je bila predvidena naloga tamkajšnjih vojaških enot, da ob morebitnem napadu sovražni prodor zaustavijo, zadolžitev, ki bi stopila v veljavo le, če Teodozijeva vojska svojega osnovnega načrta ne bi mogla uspešno izpeljati. Ker je bilo leto 379 zaradi neorganiziranega delovanja sovražnih oddelkov za rimsko stran uspešno, je bil napad Alatejeve in Safraksove skupine na področje Panonije pomladi leta 380, še zlasti, če je v resnici prihajal z vzhoda, presenečenje, s katerim najverjetneje niso več zelo resno računali. Istočasno so Fritigernovi Tervingi vpadli na področje Makedonije in Tesalije, pri čemer je že ob njihovem prvem spopadu z rimsko stranjo postalo jasno, da nova Teodozijeva vojska še ni kos izzivom resnega spopada. Medtem so v Panoniji nameščeni oddelki rimske vojske kljub začetnemu presenečenju uspešno obvladali sovražnikov vpad in povsem mogoče bi bilo, da se pred rimskimi enotami, ki jih je Gracijan na Teodozijevo prošnjo pod Bavtovim

⁹⁹ Glede domneve, da naj bi gotsko vprašanje, potem ko sta Bavto in Arbogast potisnila Gote s področja Ilirika na ozemlje Trakije, postalo le Teodozijev problem, gl. Heather in Moncur, *Politics, Philosophy*, 257. Da bi temu lahko bilo tako, bi bilo morda mogoče sklepati tudi na osnovi Gracijanove prisotnosti na ogroženem ilirskem področju in v njegovem neposrednem zaledju, saj se je Gracijan v času vojne z Goti tudi po Teodozijeve imenovanju za cesarja tam pogosto zadrževal: v letu 379 je januar in februar preživel v Sirmiju, medtem ko je v juliju dokazana njegova navzočnost v Akvileji, mesto je ponovno obiskal maja in junija naslednjega leta, ko je bil avgusta ponovno tudi v Sirmiju, leta 381 je bil aprila, maja in decembra znova v Akvileji ter je najverjetneje še istega leta v juliju obiskal Viminacij, nato pa za leto 382 nimamo nobenih trdnih dokazov, da bi se na področju še kdaj zadrževal; gl. Seeck, *Regesten der Kaiser*, 250–60. Seeck kot leto Gracijanovega obiska v Viminacijo navaja leto 382. O bolj verjetni možnosti, da je do obiska prišlo že leto dni pred tem, gl. Heather in Moncur, *Politics, Philosophy*, 258, op. 173.

in Arbogastovim vodstvom poslal na pomoč neuspešni vojski vzhodnega cesarja, na področje Trakije niso umaknili le Fritigernovi Tervingi, ampak tudi Grevtungi, Huni in Alani Alatejeve in Safraksove skupine.

Po letu 380 viri ne poročajo o novih vojaških spopadih, prinašajo pa informacije o diplomatskem reševanju nastalih težav. Januarja leta 381 je Teodozij v Konstantinoplu sprejel Atanariha, nekdanjega voditelja vseh Tervingov, ki se je na rimsko stran zatekel, ker so ga najverjetneje zaradi njegovega sodelovanja z Rimljani ob domnevni pomoči Fritigernovih Tervingov ter pripadnikov Alatejeve in Safraksove trietnične skupine iz svojih vrst pregnali njegovi lastni ljudje. Dogovor z Atanarihom in njegovimi Tervingi je v soglasju z Gracijanom sklenil cesar Teodozij. Tudi dogovor s preostalimi Tervingi ter najverjetneje tudi z Grevtungi, Huni in Alani trietnične skupine, ki je bil sklenjen šele dvajset mesecev kasneje, je po poročanju ohranjenih virov prav tako sklenil le Teodozij, pri čemer je Gracijanovo vlogo v primerjavi s prvim dogovorom težje določneje opredeliti, saj Teodozij pomoči sovladarja leta 382 ni več potreboval, kar je pomembno prispevalo k temu, da odnosi med obema vladarjema takrat niso bili več tako dobri, da bi kakršnokoli usklajeno sodelovanje med njima še lahko upravičeno pričakovali. Ker pa so bile vse pogodbe formalno sklenjene v imenu vseh trenutno vladajočih cesarjev, na tem mestu morda sploh ni najpomembnejše, ali so bili Gracijanovi ljudje pri sklenitvi mirovnega sporazuma navzoči ali ne, ampak predvsem to, ali je Gracijan tudi tokrat tako kot v prvem primeru v ozadju vseh dogodkov mirovna prizadevanja vsaj deloma usmerjal s svojim pristankom.¹⁰⁰ Tega pa na osnovi danes poznanih virov morda nikoli ne bomo mogli z gotovostjo razbrati. Kajti tudi v primeru, če predpostavimo, da je bila le Trakija tisto področje, ki so ga v skladu s pogodbo leta 382 lahko naselili Goti, Huni in Alani, ostaja nejasno, ali je bilo ozemlje izbrano zato, ker Zahod v skladu s prvotnim dogovorom med cesarjema z Goti tudi po končani vojni ni hotel imeti nepotrebnih opravkov, ali zato, ker Teodozij zaradi odsotnosti predstavnikov Zahoda za naselitev ni mogel ponuditi področja, ki mu takrat ni pripadal.¹⁰¹

BIBLIOGRAFIJA

Primarni viri

Ambrosius ep. Mediolanensis

»Expositio Evangelii secundum Lucam libri X.« V: *Ambroise de Milan: Traité sur*

¹⁰⁰ Podatke o pogostem Gracijanovem zadrževanju na ogroženem področju in v njegovi neposredni bližini gl. v op. 92.

¹⁰¹ Najlepše bi se rada zahvalila prof. dr. Rajku Bratožu, ki je članek v še ne povsem dodelani obliki prebral in me opozoril na nekaj pomanjkljivosti.

l'Évangile de s. Luc II, livres VII-X, uvod, prevod in opombe Dom Gabriel Tissot. Sources chrétiennes 45. Paris: Les éditions du cerf, 1958.

Ammianus Marcellinus

»Res gestae.« V: *Ammianus Marcellinus*. 2. in 3. zv., izdaja in prevod John Carew Rolfe. Loeb Classical Library. Cambridge, Massachusetts, London: Harvard University Press, 1986.

Consularia Constantinopolitana

»Consularia Constantinopolitana.« V: *The Chronicle of Hydatius and the Consularia Constantinopolitana: Two contemporary accounts of the final years of the Roman Empire*, izdaja in prevod Richard W. Burgess. Oxford: Clarendon Press, 1993: 215–45.

Eusebius Hieronymus

»Commentarius in Sophoniam prophetam.« V: *Hieronymi Opera omnia*, izdaja Jean-Paul Migne, stolpci 1337–38. Patrologia Latina 25. Paris, 1845.

»Epistula 60 (Ad Heliodorum epitaphium Nepotiani).« V: *Saint Jérôme: Lettres*. 3. zv., izdaja in prevod Jérôme Labourt. Collection des universités de France. Paris: Les belles lettres, 1953: 90–110.

Jordanes

»Getica.« V: *Monumenta Germaniae Historica*, izdaja Theodor Mommsen. Auctores Antiquissimi 5.1: 53–138. Berlin: Weidmann, 1882.

O izvoru in dejanjih Gotov: Getika. Prevod, spremna beseda in opombe Žiga Šmit. Ljubljana: Založba ZRC, 2006.

Libanius

Selected Works. 2. zv., *Selected Orations*. Prevod, uvod in opombe Albert Francis Norman. Loeb Classical Library. Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, London: William Heinemann, 1977.

Orosius

Historiarum adversus paganos libri VII. Kritična izdaja Carl Zangemeister. Corpus Scriptorum Ecclesiasticorum Latinorum 5. Wien, 1882. Ponatis Hildesheim: Georg Olms, 1967.

Pacatus Drepanius

»Panegyricus in Theodosium (I).« V: *In Praise of Later Roman Emperors: The Panegyrici Latini*, uvod, prevod in komentar Roger A. B. Mynors, izdaja C. V. E. Nixon in Barbara Saylor Rodgers. Berkeley, Los Angeles, Oxford: University of California Press, 1994.

Philostorgius

Kirchengeschichte. Izdaja Joseph Bidez in Friedhelm Winkelmann. Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte. Tretja izdaja. Berlin: Akademie Verlag, 1981.

Procopius Caesariensis

Procopius in seven volumes. 5. zv., *History of the wars VII (continued)–VIII*, prevod Henry Bronson Dewing. London: William Heinemann, Cambridge, Massachusetts: Harvard University Press, 1954.

Socrates

Kirchengeschichte. Izdaja Günther Christian Hansen, s prispevki Manje Širinjan. Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, NF 1. Berlin: Akademie Verlag, 1995.

Sozomenus

Kirchengeschichte. Izdaja Joseph Bidez in Günther Christian Hansen. Die griechischen christlichen Schriftsteller der ersten Jahrhunderte, NF 4. Berlin: Akademie Verlag 1995.

Synesius

»De regno.« V: *Synesius Cyrenensis: Hymni et opuscula II*, izdaja Nicola Terzaghi. Roma: Typis regiae officinae polygraphicae, 1944.

Themistius

Themistii orationes quae supersunt I. Izdaja Heinrich Schenkl in Glanville Downey. Leipzig: B. G. Teubner Verlagsgesellschaft, 1965.

Zosimus

Zosime. *Histoire nouvelle I–III*. Izdaja in prevod François Paschoud. Collection des universités de France. Paris: Société d'édition Les belles lettres, 1971–1989.

Zosimos. *Neue Geschichte*. Prevod in uvod Otto Veh, pregled in razlaga Stefan Rebenich. Stuttgart: Anton Hiersemann, 1990.

Druga literatura

Cedilnik, Alenka. »Teodozijeva vojna z Goti,« *Zgodovinski časopis* (2009), v tisku.

Demandt, Alexander. *Die Spätantike: Römische geschichte von Diokletian bis Justinian 284–565 n. Chr.* Druga izdaja. München: Verlag C. H. Beck, 2007.

Gutmann, Bernhard. *Studien zur römischen Aussenpolitik in der Spätantike (364–395 n.Chr.)*. Bonn: Dr. Rudolf Habelt, 1991.

- Heather, Peter J. »The Anti-Scythian Tirade of Synesius' *De Regno*.« *Phoenix* 42, št. 2 (1988): 152–72.
- . *Goths and Romans 332–489*. Oxford: Clarendon Press, 1991.
- . in David Moncur. *Politics, Philosophy, and Empire in the Fourth Century: Select Orations of Themistius*. Translated Texts for Historians 36. Liverpool: Liverpool University Press, 2001.
- Hoffmann, Dietrich. *Das spätrömische Bewegungsheer und die Notitia Dignitatum*. Epigraphische Studien 7/I–II. Düsseldorf: Rheinland-Verlag, 1969.
- Jones, Arnond Hugh Martin, John R. Martindale in John Morris. *The Prosopography of the Later Roman Empire I (A.D. 260–395)*. Cambridge: Cambridge University Press, 1971.
- Kulikowski, Michael. *Rome's Gothic Wars from the third Century to Alaric*. Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Liebeschuetz, John H. W. G. *Barbarians and Bishops: Army, Church, and State in the Age of Arcadius and Chrysostom*. Oxford: Clarendon Press, 1992.
- Lippold, Adolf. »Theodosius I.« *RE Suppl.* 13 (1973): 837–961.
- Lotter, Friedrich (Rajko Bratož in Helmut Castritius kot sodelavca). *Premiki ljudstev na območju Vzhodnih Alp in Srednjega Podonavja med antiko in srednjim vekom (375–600)*. Ljubljana: Založba Sophia, 2005.
- Maenchen-Helfen, Otto J. *Die Welt der Hunnen: Eine Analyse ihrer historischen Dimension*. Wien-Köln-Graz: Hermann Böhlau Nachf., 1978.
- Schulz, Raimund. *Die Entwicklung des römischen Völkerrechts im vierten und fünften Jahrhundert n.Chr.* Hermes Einzelschriften 61. Stuttgart: Franz Steiner Verlag, 1993.
- Seeck, Otto. *Regesten der Kaiser und Päpste für die Jahre 311 bis 476 n. Chr.* Stuttgart: J. B. Metzlersche Verlagsbuchhandlung, 1919.
- Šašel, Jaroslav. »Antiqui barbari. Zur Besiedlungsgeschichte Ostnoricums und Pannoniens im 5. und 6. Jahrhundert nach Schriftquellen.« V: *Opera selecta*, ur. Rajko Bratož in Marjeta Šašel-Kos, Situla 30, 746–60. Ljubljana: Narodni muzej, 1992.
- Wolfram, Herwig. »Gotische Studien I. Das Richtertum Athanarichs.« *MIÖG* 83 (1975): 1–32.
- . *Die Goten: Von den Anfängen bis zur Mitte des sechsten Jahrhunderts. Entwurf einer historischen Ethnographie*. Četrta izdaja. München: Verlag C. H. Beck, 2001.

THE CONCLUSION OF THE ROMAN-GOTHIC PEACE TREATY IN 382

Summary

The view currently dominating the scholarship is that the peace treaty of 382, negotiated by Emperor Theodosius, was probably signed only by the Therving group governed by Fritigern, whereas the Greuthungi, Huns, and Alans of Alatheus and Saphrax' group, likewise engaged in a war against the Romans, had signed a separate peace treaty with Emperor Gratian as early as 380 and settled in Pannonia according to its provisions. While this view is accepted and supported by many experts, the treaty signed in 382 still raises a number of unanswered questions. Except for the date of the event and the fact that it ended a long-lasting war, the sparse extant sources make it impossible to establish anything else with certainty, since it is unclear who participated in negotiating the treaty or what precisely its terms were.

Seeking to call attention to the possibilities raised by the available sources but so far left unexamined, the author indicates some possible interpretations, which, however, can be proved with no more certainty than the prevailing view. Assuming that they might be correct, the course of events which led to the peace treaty of 382 may be summarised as follows. After the crushing defeat suffered by the Roman army in the Battle of Adrianople on August 9th, 378, Emperor Gratian attempted to stem the hostile rampages of the Goths, Huns, and Alans by offering them a truce in the same year. Since he was unsuccessful, the appointment of Theodosius as the new Emperor in the eastern part of the Roman Empire implied that the latter, at the head of a reorganised eastern army, would bear the main burden and responsibility in the Gothic war. In keeping with this plan, Illyricum, previously annexed to the West in its entirety, was divided into the western and eastern parts. The eastern part with the dioceses of Dacia and Macedonia, perceived as more prone to invasions by the Goths and their associates, the Huns and Alans, was annexed to Theodosius' East, while the western part remained subject to the western administrative structures. If the campaigns of Theodosius' army proved successful, the West was presumably no longer expected to come under attack, so the troops stationed there were, in the unlikely event of an attack, meant to stop the enemy's progress only if Theodosius' army should fail to carry out its basic plan. Since the year 379 was marked by Roman successes, owing to the disorganised warfare of the enemy troops, the attack of Alatheus and Saphrax' group on Pannonia in the spring of 380 came as a surprise, probably no longer seriously contemplated. The surprise may have been still enhanced if the members of the triethnic group did not invade Pannonia from the south, across the Sava River, as might have been expected from their sojourn in Thrace, but first successfully attacked Athanaric, who was staying with his Thervingi in the Carpathian area, and then invaded Pannonia from the east, across

the Danube. At the same time Fritigern's Thervingi invaded Macedonia and Thessaly, where the very first clash with the Roman side revealed that Theodosius' new army was not yet equal to a serious conflict. Meanwhile, the Roman troops stationed in Pannonia succeeded in checking the enemy's incursion despite the initial surprise, and it is quite possible that the Roman troops under the command of Bauto and Arbogast, sent by Gratian at Theodosius' request to relieve the Eastern Emperor's unsuccessful army, drove out into Thrace not only Fritigern's Thervingi but also the Greuthungi, Huns, and Alans of Alatheus and Saphrax' group. In this case Gratian would have needed no peace treaty with the latter in 380, as the members of the triethnic group would have already withdrawn from Pannonia after the end of that year's military operations. After 380, there are no reports of renewed military clashes but rather of diplomatic attempts at solving the ensuing difficulties. In the January of 381, Theodosius received at Constantinople Athanaric, the former leader of the Thervingi, who sought refuge with the Romans after having been banished by his own people – presumably with the aid of Fritigern's Thervingi and the members of Alatheus and Saphrax' triethnic group – as a Roman collaborator. The agreement with Athanaric and his Thervingi was, with Gratian's consent, made by Emperor Theodosius. According to the extant sources, it was again Theodosius alone who, as long as twenty months later, concluded a treaty with the rest of the Thervingi, and probably with the Greuthungi, Huns, and Alans of the triethnic group. In contrast to the former agreement, Gratian's role in this treaty is more difficult to define, for in 382 Theodosius no longer needed his fellow ruler's help – an important factor in the cooling of the relations between the two Emperors to the extent that it would be vain to expect a harmonised collaboration. However, since all contracts were formally signed in the name of all current Emperors, the crucial issue may be, not whether Gratian's men were present at the signing of the peace treaty or not, but whether the peace efforts might have been, once again, at least partly influenced by Gratian's consent in the background. This question will perhaps never be answered by the extant sources with certainty. Even assuming that Thrace alone was the area which the Goths, Huns, and Alans were entitled to settle by the contract of 382, it remains unclear whether this particular territory was chosen because, in keeping with the original agreement between the two Emperors, the West wanted no unnecessary dealings with the Goths even after the end of the war, or because Theodosius was unable, in the absence of the western representatives, to offer for settlement an area which did not belong to him at the time.